

Latvijas Kultūras akadēmija
Starpkultūru komunikācijas un svešvalodu katedra

**DINO HERCOGIENE DOROTEJA KĀ KOSMOPOLĪTISKA 19. GADSIMTA
PERSONĪBA**

Bakalaura darbs

Autore:
Akadēmiskās bakalaura studiju programmas “Mākslas”
SKS LV-FR apakšprogrammas
4. kursa studente Paula Zbitkovska
(ID Nr. 20102807)

Darba vadītāja:
Mag. paed. Anita Vaišle

/paraksts/

Rīga
2014

SATURS

IEVADS.....	3
1. KOSMOPOLĪTISMA TERMINS.....	6
1.1. Kosmopolītisma termina attīstība līdz 17. gadsimtam.....	7
1.1.1. Senā Grieķija.....	7
1.1.2. Viduslaiki.....	7
1.1.3. Renesanse.....	8
1.2. Kosmopolītisms apgaismības laikmetā.....	9
1.2.1. Kosmopolītisma jēdziens Kanta esejā “Mūžīgais miers”.....	14
1.2.2. “Mūžīgā miera” analīze.....	17
1.3. Kosmopolītisma koncepts mūsdienās.....	19
1.4. Kosmopolītisma definīcija.....	22
1.5. Kosmopolītisma termina izpratne Dino hercogienes dzīves laikā.....	26
2. DINO HERCOGIENES BIOGRĀFIJA.....	27
3. KOSMOPOLĪTISMA IEZĪMES DINO HERCOGIENES BIOGRĀFIJĀ.....	35
NOBEIGUMS.....	47
KOPSAVILKUMS.....	49
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	51
SUMMARY.....	54
FICHE RECAPTULATIVE.....	55

IEVADS

Darba tēma izvēlēta saistībā ar iepriekšējos studiju gados veiktajiem kursa darbiem, kad autore pievērsās Kurzemes hercogistes vēstures pētīšanai, tādējādi turpinot attīstīt šo Latvijai tik būtisko tēmu.

Dino hercogiene Doroteja bija Kurzemes hercogistes pēdējā pārvaldnieka Pētera Bīrona meita, kas piedzima īsi pirms hercogistes pastāvēšanas beigām, attiecīgi – 1793. gadā, tāpēc lielāko daļu savas dzīves viņa ir pavadījusi Prūsijā, Francijā, Anglijā, kā arī Polijā. Viņas personība bija nozīmīga 19. gadsimta Eiropas vēstures gaitas veidošanā. Kā atzinusi vēsturniece Mārīte Jakovļeva, Dino hercogiene līdz ar savām māsām un māti bija “populārākās Baltijas izcelsmes sievietes Eiropā 19. gadsimta sākumā”¹. Palīdzot sava laika nozīmīgiem valstsvīriem, viņām izdevās būtiski ietekmēt un virzīt politikas norises gaitu, pašām paliekot vēstures ēnā. Tomēr, par spīti Dino hercogienes saiknei ar Latviju, latviešu valodā par viņu ir ļoti maz pētījumu. Kā raksturīgu piemēru šai situācijai var minēt to, ka Jelgavas pilī – Dorotejas tēva dzimtas īpašumā –, kur Kurzemes hercogistei ir veltīta ekspozīcija, par pašu Dino hercogieni nav pieejama praktiski nekāda informācija.

Kaut arī Dino hercogienei ir saknes Latvijā, paradoksālā kārtā latviešu valodas zināšanas neatvieglo piekļuvi informācijai un pētījumiem par viņu. Doroteja neprata latviešu valodu. Tas izskaidrojams ar to, ka aristokrātijas vidū daudz populārākas sarunu valodas bija vācu un franču valodas. Tāpat nav mazsvarīgi, ka viņa praktiski nemaz nav uzturējusies Latvijas teritorijā, bet, kā jau iepriekš tika minēts, citās Eiropas valstīs.

Dorotejas korespondence galvenokārt ir vācu valodā. Savukārt pētījumi par Dino hercogieni ir gan vāciski, gan franciski, līdz ar to šo valodu zināšanas ir svarīgas, lai par viņas personību būtu iespējams veikt pētījumus.

Lai varētu atbilstoši novērtēt Dino hercogienes ieguldījumu, kā arī lai izceltu viņas aktualitāti mūsdienās, autore savā bakalaura darbā pievērsīsies kosmopolītisma iezīmju pētīšanai Dorotejas biogrāfijā.

Bakalaura darba **mērķis** ir parādīt Dino hercogienes personību no kosmopolītisma aspekta, tā uzsverot viņas nozīmi 19. gadsimta Eiropas vēsturē.

¹ Jakovļeva, M. No Kurzemes līdz Sagānai... *Pēcvārds grām. Sobkova, H. Sagānas Katrīna*. Rīga: Zinātne, 1999., 348.lpp.

Lai varētu izpildīt darba mērķi, tika formulēts sekojošs **pētniecisks jautājums**: “Kādi biogrāfijas aspekti liecina par Dino hercogieni Doroteju kā kosmopolītisku 19. gadsimta personību?”

Lai šo jautājumu risinātu, tika izvirzīti šādi **darba uzdevumi** –

1. Izpētīt kosmopolītisma jēdziena vēsturi, lai izprastu tā attīstību;
2. Definēt jēdzienu “kosmopolītisks” atbilstoši 19. gadsimta priekšstatiem;
3. Izpētīt pieejamos informācijas avotus par Dino hercogieni;
4. Atrast faktus Dino hercogienes biogrāfijā, kas apliecinātu viņas kosmopolītismu.

Darbs ietver šādas **sadaļas**:

- dažādu pētījumu par kosmopolītismu izvērtējums un kopsavilkums, mēģinot definēt, kāds sabiedrībā bija priekšstats par kosmopolītismu 19. gadsimtā un tā priekšvakarā;
- īss Dino hercogienes biogrāfijas pārskats, īpaši uzsverot faktus un pazīmes, kas apliecina Dorotejas kosmopolītismu;
- veiktā pētījuma novērtējums, lai atbildētu uz izvirzīto jautājumu.

Darba **struktūra**

Darbā ir iekļauts īss kosmopolītisma vēstures izklāsts līdz 19. gadsimtam, jo izprast terminu, nezinot tā rašanās iemeslus un vēsturisko mantojumu, nav iespējams. Autore uzskatīja par nepieciešamu īpašu uzmanību veltīt kosmopolītismam 18. gadsimtā, jo šajā laika posmā kosmopolītisms piedzīvoja savu lielāko uzplaukumu un kulmināciju, un tā ietekme uz 19. gadsimtu bija ļoti būtiska. Tāpat autore pievērsās arī jēdziena definējumam dažādās vārdnīcās, pētot jēdziena definīcijas attīstību.

Pievēršoties Dino hercogienes biogrāfijai, autore īpašu uzmanību pievērsa faktiem, kas varētu būt apliecinājums viņas kosmopolītiskajam dzīvesveidam. Autore uzskatīja par nepieciešamu aprakstīt arī Dino hercogienes mātes biogrāfijas būtiskākos momentus un rakstura iezīmes, kas būtu varējušas ietekmēt meitu, jo bērnībā meitene visai daudz laika pavadīja tiešā mātes tuvumā, tātad, arī tiešā viņas ietekmē.

Darbā izmantotās **metodes**:

- vēsturnieku un filozofu sarakstīto pētījumu analīze un izvērtējums;
- daiļliteratūrā paustās informācijas un viedokļu apkopošana un analīze;
- internetā pieejamo resursu izpēte;
- iegūtās informācijas kopsavilkuma veikšana un tās salīdzināšana.

Darbā **izmantotā literatūra**

Kā jau minēts šī ievada sākumā, latviešu valodā ir pieejams ļoti maz materiālu par Dino hercogieni. Līdzīga situācija ir arī ar kosmopolītisma pētījumiem, un tas bija viens no svarīgākajiem iemesliem, kāpēc lielākā daļa pētījumā izmantoto materiālu ir ņemti no interneta resursiem.

Kosmopolītisma definēšanai vislielākā nozīme bija Pītera Kolmā grāmatai par kosmopolītisma vēsturi². Kā ļoti nozīmīgs avots šī termina izprašanai 19. gadsimta sākuma kontekstā bija arī Imanuela Kanta eseja “Mūžīgais miers”, kurā paustie uzskati vēlāk kalpoja kā pamats mūsdienu kosmopolītisma uzstādījumiem.

Dino hercogienes dzīves izpētē kā būtiskāki avoti tiks izmantoti franču autores Mišelīnas Dipuī (*Micheline Dupuy*) vēsturiskais romāns “Dino hercogiene”³, kas balstīts uz Dino hercogienes biogrāfiju, vēstulēm, pašas galvenās varones un viņas līdzcilvēku atmiņām, kā arī kā arī Etjēna Lamī (*Étienne Lamy*) rakstītais priekšvārds Dorotejas atmiņām⁴, ko apkopojusi viņas mazmeita princese Radzivila (*Princesse Radziwill*).

² Coulmas, Peter. *Les citoyens du monde. Histoire du cosmopolitisme*. Paris: Editions Albin Michel S.A., 1995.

³ Dipuī, M. *Dino hercogiene*. Rīga: Atēna, 2006.

⁴ Castellane, Elisabeth de. *Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy*. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.1.

KOSMOPOLĪTISMA TERMINS

Kosmopolītisms ir ļoti sens koncepts, un tam ir dziļas saknes rietumu kultūrā. Šī vārda izcelsme saistāma ar grieķu vārdu *κοσμοπολίτης*⁵ (*kosmopolitis*), kas savukārt sastāv no diviem vārdiem – vārda *κόσμος* (*kosmos*), kura viena no nozīmēm ir “pasaule”, un vārda *πολίτης* (*politis*), kas tulkojams kā “pilsonis”. Šis vārds, tātad, ir visai pašpaskaidrojošs un nozīmē “pasaules pilsonis”.

Laikā no Senās Grieķijas līdz mūsdienām kosmopolītisma jēdziens ir būtiski attīstījies un mainījies, un savu uzplaukumu piedzīvoja apgaismības laikmetā, bet, piemēram, 20. gadsimta Eiropā antisemitisma kampaņu laikā tas tika asociēts ar ebrejiem kā cilvēkiem bez saknēm kādā noteiktā vietā, tā apliecinot, ka kosmopolītisms ne vienmēr ir bijis pozitīvs jēdziens. Savukārt jaunākajos laikos kosmopolītisma jēdziens arvien vairāk saplūst ar globalizāciju, un mūsdienās, vispārinot, tas apzīmē atvērtību un citu kultūru akceptēšanu. Tiek izveidots aizvien vairāk multinacionālu kompāniju, kas veicina cilvēku pārvietošanos no vienas valsts uz citu, ļoti būtiska nozīme ir arī internetam, kas ļauj sazināties ar praktiski jebkuru cilvēku pasaulē, līdz ar to mūsdienās kosmopolītisms kā pasaules pilsonība ir iespējamāks nekā jebkad.

Ņemot vērā šī termina definīcijas nepastāvīgumu, jāapzinās, ka apzīmējums *kosmopolīts* nav viennozīmīgi uztverams. Atbilstoši bakalaura darba specifikai, autore īpašu uzmanību pievērsīs kosmopolītisma jēdziena definējumam 19. gadsimtā, tomēr, lai varētu labāk izprast pētāmo periodu un veiksmīgāk definētu kosmopolītisma principus izvēlētajā gadsimtā, nepieciešams atskatīties uz termina attīstību iepriekšējos gadsimtos, kas, nenoliedzami, ļoti būtiski ietekmēja kosmopolītisma jēdziena izpratni.

⁵ Perseus Digital Library, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=kosmopoli/th>, [sk. 2014., 29. apr.]

Kosmopolītisma termina attīstība līdz 17. gadsimtam

Senā Grieķija

Kosmopolītisma jēdziens pastāvējis jau Senās Grieķijas laikā. Par vienu no pirmajiem kosmopolītiem uzskatāms sengrieķu filozofs Diogens⁶, kas, atbildot uz jautājumu par savu piederību, sevi nodēvēja nevis par dzimtās Sinopes iedzīvotāju, bet gan par pasaules pilsoni, tātad, kosmopolītu. Senās Grieķijas laikā nodēvēties par kosmopolītu nozīmēja noliegt piederību savai dzīvesvietai, atsaucoties uz sevi daudz plašākā mērogā un tādējādi sevi atbrīvojot no tradicionāli sev piedēvētās politiskās telpas⁷, kā arī no intelektuālās un morālās izolētības. Šādā veidā kosmopolītisms izpaudās kā nosacīts konkrētas apdzīvotas vietas un tās vērtības noniecinājums, tā vietā izvēloties sevi asociēt ar morālu piederību plašakai teritorijai. Rezultātā radās divas atšķirīgas izpratnes jēdzienam *apdzīvota vieta* – universāla pilsēta kā apzīmējums pasaulei un pilsēta tradicionālā izpratnē, kurai esam piederīgi nejaušu un neietekmējamu apstākļu ietekmē. Šī izpratne ļāva filozofiem iesaistīties savas lokālās pilsētas politiskajā dzīvē no pasaules mēroga skatupunkta. Tomēr laika gaitā kosmopolītisma jēdziena izpratne ir būtiski transformējusies.

Viduslaiki

Viduslaikos šī ideja tika aizstāta ar kristīgajām tradīcijām, kas arī atsaucās uz augstāku pasauli, kas stāv pāri individuālajām atšķirībām. Baznīca bija kā augstākā institūcija, kurā tādi jēdzieni kā *svešinieks*, *imigrants* vai *pilsonis* bija nenozīmīgi, tomēr tas attiecās tikai uz garīgo pasauli un nebija saistīts ar politiku. Kristieši turpināja vienlaikus būt arī konkrētas valsts pilsoņi. Jāatzīmē, ka viņi nebija atvērti citām kultūrām un dzīves izpratnēm un par vienu no saviem mērķiem izvirzīja pagānu pievēršanu savai ticībai. Tas it īpaši smagi izpaudās laikā no 11. līdz 13. gadsimtam, kad Romas pāvests mudināja ticīgos doties krusta karā. Karš ļoti novājināja Baznīcu, tā laikā bojā gāja ļoti daudz gan kristiešu, gan citu reliģiju pārstāvju. Būtisks pavērsiens citu sabiedrību dzīvesveida akceptēšanā bija pāvesta Inocenta IV (*Innocentius IV*) ap 1250. gadu rakstītā runa⁸, kas iestājās pret reliģiskajiem kariem,

⁶ Diogens no Sinopes (~404.–323. g. p.m.ē.) – sengrieķu filozofs, kiniķu filosofijas skolas pārstāvis

⁷ Lourme, Louis. *Cosmopolitisme*. Dictionnaire de théorie publique, DicoPo, 2008. Pieejams: <http://www.dicopo.fr/spip.php?article111> [skatīts 2014., 27. apr]

⁸ Palmer, Tom. G. *Globalization, Cosmopolitanism, and Personal Identity*. *Etica & Politica / Ethics & Politics*, 2003., 2, p.5.

atsaucoties uz Jaunās derības Mateja evaņģēlija Kalna sprediķī⁹ (*Sermon on the Mount*) pausto ideju, ka savs ienaidnieks ir jāmīl. Viņš aizstāvēja nekristiešu tiesības, pamatojoties uz to, ka Dievs visiem ir devis vienādas tiesības. Šī ideja, ka ir kāds augstāks likums, pēc kura vērtējamas visas cilvēka darbības, tika attīstīta vēlāk, aizstāvot iezemiešu tiesības uz savu zemi laikā, kad eiropieši sāka atklāt pasauli.

Nozīmīgs kosmopolītisma jēdziena attīstībā bija Roterdamas Erasms (*Desiderius Erasmus Roterodamus*)¹⁰, kura uzskatiem par baznīcu bija būtiskas sekas reformācijas laikā. Viņa centieni samierināt Baznīcu ar politisko pasauli, kas līdz tam bija sāncenses, balstījās uz ideju, ka garīgajiem spēkiem jāapvienojas ar politiskajiem spēkiem, tā apvienojot visu cilvēci. Tāpat viņš iestājās pret karadarbību, ko uzskatīja tikai par muļķīgiem valdnieku slavas meklējumiem.¹¹

Renesanse

Tomēr vienu no visnozīmīgākajiem pavērsieniem kosmopolītisma jēdziens piedzīvoja renesanses laikā, kad tas tika būtiski mainīts. Līdz tam saukt sevi par pasaules pilsoni jeb kosmopolītu nozīmēja sevi pieskaitīt abstraktam intelektuālajam sabiedrības kopumam ārpus pilsētas vai valsts robežām. Lielo atklājumu laiks 15. un 16. gadsimtā ļāva skaidrāk izprast, kas atrodas aiz šīm robežām, pasauli padarot par daudz aptveramāku jēdzienu. Satikšanās ar citām kultūrām, kas jūtami atšķīrās no līdz tam zināmās kristietības pasaules, ideju par pasaules vienotību padarīja nepieņemamu. Arī kosmopolītisma koncepts kā atsauce uz inteliģento sabiedrību tika apšaubīts, jo bija neaptverami, ka tik ļoti atšķirīgajām būtnēm, kas apdzīvo pasauli, varētu būt kas kopīgs.

Kosmopolītisma jēdziens piedzīvoja krīzi, un tā vietā priekšroka tika dota terminam *cilvēce* vai *civilizācija*, jo pasaules pilsonības termins izrādījās tik plašs, ka pieredze rādīja, ka tas ne tikai neeksistē, bet arī tā izveidošana būtu ārkārtīgi sarežģīta, pat neiespējama.

⁹ Jaunā Derība, Mateja evaņģēlijs ,5-7.

¹⁰ Roterdamas Erasms (27.10.1466. – 12.07.1536.) – renesanses laika humānists un teologs.

¹¹ Coulmas, Peter. *Les citoyens du monde*. p.181.

Kosmopolītisms apgaismības laikmetā

Līdz ar apgaismības laikmeta sākšanos 17. gadsimta beigās aizvien lielāka nozīme tika pievērsta saprātam un individuālismam. Par ļoti būtisku jēdzienu kļuva tolerance. Šī laika filozofi centās izmainīt sabiedrību, izaicinot idejas, kas līdz šim tika uzskatītas par tradicionālām un, tāpēc itin viss tika apšaubīts. Tika veicināta zinātniskā domāšana un intelektuāla apmaiņa, līdz ar to arī cilvēku dzīvesveids kļuva arvien kosmopolītiskāks. Izcilais franču apgaismības filozofs Voltērs savā 1763. gadā sarakstītajā traktātā par toleranci¹² puda ideju, ka visi cilvēki, neatkarīgi no viņu nacionalitātes, ir brāļi. No šīs brālības idejas izrietēja morālā nepieciešamība pēc miera un karu pārtraukšanas. Lai to panāktu, aizvien izplatītāki kļuva pētījumi, kas meklēja iespējas pilnīgai karu pārtraukšanai.

Pateicoties pieaugošajai tirdzniecībai un ceļojumiem, kosmopolītisms tika cieši saistīts ar arvien biežāku saskarsmi ar citām kultūrām un abpusēju kulturālu bagātināšanos. Apgaismības laikmeta eiropietis bija saucams par kosmopolītu, ja viņš novērtēja un viņu interesēja citu tautību pārstāvji, citas reliģijas un cilvēki ar atšķirīgu ādas krāsu¹³. Franču filozofs Pjērs Beils (*Pierre Bayle*)¹⁴, kas izveidoja vienu no pirmajām enciklopēdijām, pat paziņoja, ka ikvienam vēsturniekam būtu “*jāaizmirst, ka viņš nāk no kādas konkrētas zemes, ir audzināts noteiktā reliģijā [...] un uz jautājumu, no kurienes viņš nāk, viņam būtu jāatbild: “Ne vairāk francūzis kā vācietis, anglis vai spānis, esmu pasaules pilsonis, un es nekalpoju ne imperatoram, ne Francijas karalim, bet gan patiesībai; tā ir mana vienīgā karaliene, kurai esmu zvērējis uzticību.”*”¹⁵ 1751. gadā izdotajā “Enciklopēdijā” (*Encyclopédie*)¹⁶ Denī Didro (*Denis Diderot*)¹⁷ jēdzienu *kosmopolīts* definēja kā personu, kas “*nekur pasaulē nejūtas kā svešinieks.*” (“*On se sert quelquefois de ce nom en plaisantant, pour signifier un homme qui n'a point de demeure fixe, ou bien un homme qui n'est*

¹² Voltaitre. *Traité sur la tolérance*. 1763. Sk. fragments - <http://bacdefrancais.net/traite.php> [skatīts 2014., 3. maijā]

¹³ Jackson, Ronald L., Hogg, Michael A. *Encyclopedia of Identity*. SAGE Publications Inc., 2010. Pieejams: <http://knowledge.sagepub.com/view/identity/n53.xml?rskey=EBT5H7&row=17> [skatīts 2014., 8. maijā]

¹⁴ Pjērs Beils (1647. – 1706.) – franču filosofs un viens no agrīnajiem Apgaismības pārstāvjiem

¹⁵ Coulmas, Peter. *Les citoyens du monde. Histoire du cosmopolitisme*. Paris: Editions Albin Michel S.A., 1995, p. 207. – 208.

¹⁶ Enciklopēdija, piln. nos. “Enciklopēdija jeb Zinātņu, mākslu un amatu skaidrojošā vārdnīca” (“*Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*”) – vispārēja satura enciklopēdija, ko laikā no 1751. – 1772. gadam veidoja D. Didro un Ž. L. Dalambērs.

¹⁷ Denī Didro (05.10.1713. – 31.07.1784.) – franču filosofs, mākslas kritiķis un rakstnieks. Ievērojamākais darbs – “Enciklopēdija” (1751. – 1772.)

étranger nulle part.”)¹⁸ Šādā veidā filozofi nosacīti atgriezās pie Senās Grieķijas kosmopolītisma izpratnes.

Šī laika sabiedrība dzīvoja visai eiforiskā atmosfērā ar lielu ticību nākotnei, un, citējot Voltēra (*Voltaire*)¹⁹ romānu “Kandidis” (*Candide*), sabiedrība dzīvoja “*labākajā no visām iespējamajām pasaulēm*”. Apgaismības domātāji asi uzbruka nacionālismam un patriotismam, kas, viņuprāt, bija tikai aizspriedumi un pašmīlestība un, piemēram, Džons Loks (*John Locke*)²⁰ uzskatīja, ka pasaules dalījums valstīs ir tikai cilvēka sliktās dabas rezultāts, kas ir jāpārvar²¹. Šī laikmeta intelektuāļi, kaut arī nāca no dažādiem sabiedrības slāņiem un par spīti dažādajiem viedokļiem, bija neparasti vienoti – viņi rīkoja kopīgas konferences, kā arī bieži satikās, lai runātu par savstarpēji svarīgām tēmām, paustu savus viedokļus un uzklausītu citus. Par izplatītu tikšanās vietu kļuva saloni un kafejnīcas.

Saloni sāka veidoties 18. gadsimta sākumā.

Salonos tika cienīta pieklājība, elegances un izkopta valoda. Par vispiemērotāko saskarsmes veidu tika atzīta saruna. Tai bija jābūt patīkamai, izklaidējošai, un nekādā ziņā ne garlaicojošai. Itin visi sarunas temati bija atļauti, ar nosacījumu, ka tie tika apskatīti ar vieglumu un takta izjūtu. Salonos tika definēti politiskie ideāli, ētiskie un mākslinieciskie ideāli. Tomēr, kā norāda Pīters Kolmā, līdz pat revolūcijas laikam salonos neizpaudās izteikts kosmopolītisms, jo tajos pulcējās galvenokārt vienas tautības pārstāvji²². Turpretī revolūcijas laikā un pēc tās daudzi franču aristokrāti bija spiesti bēgt uz kaimiņzemēm, kur veidoja nosacītas savas kultūras kolonijas, izdodot savus žurnālus, veidojot teātrus un salonus, kuros pulcēja gan savus tautiešus, gan draugus, kas iepazīti jaunajās zemēs, gan citus emigrantus. Šie emigranti patvēruma zemēs tika uztverti dažādi, daži uz viņiem skatījās ar žēlumu, vai nicinājumu, savukārt citi viņus apbrīvoja. Paši emigranti ļoti ietekmējās no jaunajiem iespaidiem, viņi bija pārsteigti par citu zemju iedzīvotāju dzīvesveidu, paražām un mācījās tos pieņemt. Šī kultūru apmaiņa varētu tikt definēta kā

¹⁸ Diderot, Denis, d'Alambert, Jean le Rond. Encyclopédie. 1751. – 1772.

Šķirklis *cosmopolitisme* pieejams ARTFL Encyclopédie Project mājaslapā - <http://artflsrv02.uchicago.edu/cgi-bin/philologic/getobject.pl?c.3:631.encyclopedie0513> [skatīts 2014., 7. maijā]

¹⁹ Voltērs (īstajā vārdā François Marie Arouet, 21.11.1694. – 30.05.1778.) – Apgaismības laikmeta franču filozofs un rakstnieks.

²⁰ Džons Loks (29.08.1632. – 28.10.1704.) – Apgaismības laikmeta angļu filozofs

²¹ Coulmas, Peter. Les citoyens du monde. p. 210.

²² Coulmas, Peter. Les citoyens du monde. p. 219.

kosmopolītisms. Literatūrā parādījās jauns žanrs – dažādi ceļojumu apraksti, kas burtiski pārpludināja literāro pasauli.

Tā pati nepieciešamība komunicēt ar sev līdzīgi domājošajiem, kas cilvēkus nacionālās valstīs bija mudinājusi dibināt salonus un kafejnīcas, līdzīgi izpaudās arī valstīs, kas vēl cīnījās par savas neatkarības iegūšanu. Tur tika dibinātas patriotiskas biedrības. Kaut arī ārēji šo patriotisko savienību mērķi šķita kosmopolītismam pretēji, tās cīnījās pret tiem pašiem oponentiem un aizstāvēja tos pašus ideālus. Gan patrioti, gan kosmopolīti interesējās par pašnoteikšanās tēmu, tikai vieni to izprata nacionālistiskā nozīmē, bet otri – vispārināti. Tomēr viņu kopīgais mērķis bija uzlabot sabiedrību, un šajā laikā jēdzieniem *patriots* un *kosmopolīts* bija sinonīma nozīme²³.

Pretēji līdzšinējiem kosmopolītiem, apgaismības laika filozofi interesējās par pārējo tautu citādību, kaut arī viņi sevi vairs no šīm tautām nenorobežoja. Kosmopolīti no katras kultūras aizņēmās to, kas viņiem patika vislabāk, un veidoja visai eklektisku gaumi. Viņi visur jutās kā mājās un spēja pielāgoties dažādām situācijām, un svešvalodu prasmes kosmopolītiem ļāva: “*Londonā justies kā angļiem, Parīzē – kā francūžiem un Milānā – kā itāļiem.*”²⁴ Modē nāca poliglotisms, un tas kļuva par vienu no apliecinājumiem personas kosmopolītismam. Paralēli tam filozofi apsprieda universālas valodas izveides nepieciešamību, lai atvieglotu saskarsmi starp Eiropas valstu iedzīvotājiem. Pateicoties valdzinājumam, ko daudzi izjuta pret franču valodu un tās skaidrību, par šādu valodu tika atzīta franču valoda²⁵. Šī valoda savu statusu saglabāja līdz pat Pirmajam pasaules karam, to plaši izmantoja kā komunikācijas valodu un lietoja augstākajās aprindās. Kā piemēru var minēt 19. gadsimta Krievijas aristokrātiju, kura franču valodu uzskatīja par elitāru, un attiecīgajā vidē tā kļuva par gandrīz vai vienīgo lietoto valodu, daudzi to pārvaldīja pat labāk nekā krievu valodu. To apliecina arī daiļliteratūra par šo laika posmu, piemēram, Ļeva Tolstoja²⁶ (*Лев Николаевич Толстой*) romāns “Karš un miers” (*Война и миръ*),²⁷ kurā darbība norisinās Napoleona 1812. gada Krievijas kampaņas laikā, un kurā liela daļa dialogu ir rakstīti franču valodā.

18. gadsimtā nepieciešamība apmainīties ar informāciju pāri valstu robežām kļuva tik izteikta, ka tā laika intelektuāļi pirmo reizi vēsturē sāka veidot starptautisku

²³ Coulmas, Peter. *Les citoyens du monde*, p. 221.

²⁴ Coulmas, Peter. *Les citoyens du monde*, p. 228.

²⁵ Pirmo reizi šādā nolūkā franču valoda oficiāli lietota 1714. gadā, slēdzot Rastatas līgumu (*Traité de Rastatt*), kas izbeidza mantojuma karus Spānijā

²⁶ Ļevs Tolstojs (09.09.1828. – 20.11.1910.) – krievu reālisma rakstnieks, pedagogs un domātājs

²⁷ Tolstojs, Ļ. *Karš un Miers*. Romāns pirmoreiz publicēts 1869. gadā.

literāro dzīvi. Tas tika darīts, izdodot dažādus žurnālus, kas, iegūstot aizvien lielāku popularitāti, kļuva par būtiskiem kosmopolītiskās sabiedrības ietekmētājiem. Tāpat tika tulkoti literārie darbi, lai ar tiem varētu iepazīties arī tie iedzīvotāji, kas svešvalodas nepārvaldīja, un šādi katras valsts literārajā vidē ienāca jaunas vēsmas. Visbeidzot, būtisku informācijas apmaiņu nodrošināja arī vēstuļu sarakstes, kas kļuva par neatņemamu apgaismības un romantisma laika kultūras daļu. To rakstīšana kļuva teju vai par apsēstību, piemēram, Voltēra korespondences mantojumā ir saglabājušās ap 21 000 vēstuļu²⁸. Šīm vēstulēm, it īpaši tām, kas adresētas uz ārzemēm, raksturīga vēlme informēt vienam otru par jaunumiem savas vides intelektuālajā un literārajā dzīvē²⁹.

Vēstule 18. gadsimta otrajā pusē arī guva īpašu popularitāti kā literārais žanrs, un tika sacerēti pat romāni vēstulēs. Kā viens no ievērojamākajiem epistolāro romānu piemēriem minams Monteskjē (*Montesquieu*)³⁰ romāns “Persiešu vēstules” (*Lettres persanes*), kas anonīmi publicēts jau 1721. gadā. Darba aktualitāte atbilda tajā laikā jau aizvien vairāk pieaugošajai interesei par kosmopolītismu un svešām kultūrām. Romāna galvenie varoņi, divi persieši Uzbeki un Rika (*Uzbek* un *Rica*), ir devušies ceļojumā uz Eiropu un vēstulēs uz mājām apraksta savus iespaidus par eiropiešu paradumiem un tikumiem, kā arī saņem ziņas par jaunumiem savās mājās. Autors tādējādi varēja sev piešķirt lielāku brīvību paust kritiku par atsevišķiem aspektiem savā valstī, kā arī lasītājiem dot iespēju ielūkoties citas kultūras sadzīvē un ar skatu no malas paraudzīties uz savu ikdienu, līdz ar to paplašinot lasītāju redzesloku.

Līdzīgi kā Monteskjē, angļu rakstnieks Oliveri Goldsmits (*Oliver Goldsmith*)³¹ savā 1760. gada epistolārajā romānā “Pasaules pilsonis” (*The Citizen of the World*) stāsta par kādu ķīniešu ceļotāju, kas ieradies Anglijā, un savās vēstulēs ar skatu no malas komentē britu sabiedrību un tās tikumus. Romāna secinājumā izskan doma, ka, par spīti šķietamajām atšķirībām, visām tautām tomēr ir ļoti daudz kā kopīga.

Līdz pat 18. gadsimtam tradicionāli noskaņotajā sabiedrības daļā, lai saglabātu savu ietekmi pār saviem padotajiem, un rosinātu viņus nepamest savas dzimtās zemes,

²⁸ Oksfordas universitātes Voltēra fonds, kas apkopojis Voltēra korespondenci (*Voltaire Foundation*) <http://xserve.volt.ox.ac.uk/VFcatalogue/details.php?recid=5737> [skatīts 2014., 29. apr.]

²⁹ Coulmas, Peter. *Les citoyens du monde*, p. 237.

³⁰ Monteskjē (īst. vārdā *Charles-Louis de Secondat*, 18.01.1689. – 10.02.1755.) – apgaismības laika franču filozofs, rakstnieks un zinātnieks

³¹ Oliveri Goldsmits (10.11.1730. – 04.04.1774.) – īru izcelsmes angļu romānists, dramaturgs un dzejnieks

tika kultivēta piederība savai dzīvesvietai, tā oponējot pret kosmopolītu kustīgo dzīvesveidu. Līdz ar apgaismības laikmeta iestāšanos filozofi, cenšoties aizstāvēt cilvēku tiesības uz brīvu izvēli, iebilda pret spaidu darbiem. Strādāt kāda kalpībā vairs netika atzīts par pieņemamu.

18. gadsimta otrajā pusē kosmopolītisms piedzīvoja savu lielāko uzplaukumu. Visas Eiropas inteliģence dzīvoja pārliecībā, ka ir ceļā uz vienotību, un ka sapnis par apvienotu cilvēci īstenosies pavisam drīz. Kaut arī līdz tam kosmopolītisms skāra galvenokārt tikai intelektuālo eliti, viņi ticēja, ka tas drīzumā pārņems arvien lielāku sabiedrības daļu. 1789. gada franču revolūcija šo entuziasmu tikai pastiprināja, jo jau tad bija jūtams lielais iespaids, kādu šis notikums atstāja visā Eiropā. Tomēr tajā pašā laikā turpināja progresēt arī patriotisms un nacionālisms. Un, kaut arī līdz tam šie jēdzieni spēja atrast līdzību ar kosmopolītismu, aizvien vairāk kļuva skaidrs, ka patriotisms pakāpeniski grauj kosmopolītisma ideālu. Sākot ar 18. gadsimta beigām, pret kosmopolītismu tika vērsta asa polemika – tas tika kritizēts par nacionālo un reģionālo īpatnību nonivelēšanu. Rezultātā pret kosmopolītismu sāka izturēties nievājoši. Par spīti tam, kosmopolītisms turpināja pastāvēt arī visa 19. gadsimta garumā.

19. gadsimts, kas vēsturiski iesākās ar Lielo franču revolūciju, ir dēvējams par patriotisma un nacionālisma, nevis kosmopolītisma, gadsimtu. Nemierīgajos gados starp Franču revolūciju (*Révolution française*)³² un Vīnes kongresu³³ kosmopolītiskie emigranti pulcējās vairākos starptautiskos centros, piemēram, Neapolē, Romā, Madridē, Sanktpēterburgā, kā arī pavisam nelielās pilsētiņās un pat pilīs, kur bija spiesti apmesties politiskie bēgļi, piemēram, Kopē pils (*Château de Coppet*) Šveicē, kur De Stāla kundze (*Madame de Staël*)³⁴ spēja radīt ievērojamu intelektuālu centru, kas savā ietekmīgumā spēja konkurēt ar tā laika lielākajām galvaspilsētām. Viņa uzņēma pie sevis sava laika radošākos prātus un pat ieguva titulu “kosmopolītisma karaliene”.³⁵

³² Franču revolūcija – periods Francijas vēsturē no 1789. līdz 1799. gadam, kura laikā tika gāzta absolūtā monarhija.

³³ Vīnes kongress (1814. – 1815.) – Eiropas valstu konference, kas tika sasaukta, lai tiktu galā ar Napoleona karu radītajām pārmaiņām.

³⁴ Žermēna de Stāla, pazīstama kā Stāla kundze (*Germaine de Staël*, 22.04.1766. – 14.07.1817.) – franču rakstniece un esejiste

³⁵ Coulmas, Peter. *Les citoyens du monde*, p. 220.

Kosmopolītisma jēdziens Kanta esejā “Mūžīgais miers”

Šāds bija termina *kosmopolītisms* konteksts laikā, kad vācu filozofs Imanuels Kants (*Immanuel Kant*)³⁶ sarakstīja savu 1795. gada eseju “Mūžīgais miers: filozofiska skice” (“*Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf*”)³⁷, kurā radīja pamatus vēlākajai kosmopolītisma izpratnei. Šis darbs bija pravietisks, jo paredzēja gan valstu apvienības, gan republikāniskas valsts pārvaldes formas, brīvas valstis un vispārēju viesmīlīgumu. Kants ir uzskatāms par vienu no nozīmīgākajiem modernās pasaules filozofiem, un pat mūsdienās diskusija par kosmopolītismu nebūtu pilnīga, nepieminot šo vācu domātāju. Savā esejā “Mūžīgais miers” viņš centās definēt priekšnoteikumus mūžīga miera iespējamībai un puda savus nu jau par klasiskiem atzītos principus, ko nepieciešams ievērot, lai varētu pasargāt sabiedrību no karadarbības. Viņš izvirzīja trīs veidu sabiedrības tiesības – konstitucionālo jeb politisko likumu (*constitutional law*), starptautisko likumu (*international law*), kā arī kosmopolītismu jeb kosmopolītisma likumu (*cosmopolitan law*), kas ir īpaši attiecināms uz šajā bakalaura darbā pētāmo jautājumu. “Mūžīgais miers” tapis vienlaikus ar nacionālisma viļņa sākšanos Eiropā, un darba mērķis bija šim virzienam oponēt un sniegt citu risinājumu, izceļot vispārējo, nevis atsevišķo un atšķirīgo, tādējādi aizkavējot patriotisma izplatību³⁸. Darbs sarakstīts īsi pirms 19. gadsimta sākuma, tāpēc tas, nenoliedzami, ietekmēja sekojošā gadsimta uzskatus un valdošo domu.

Imanuels Kants neticēja, ka būtu iespējams visus pasaules iedzīvotājus apvienot vienā valstī, jo tādā gadījumā tiktu pārkāptas katras nācijas tiesības pastāvēt, netiekot sajauktai cita ar citu, toties viņš atbalstīja ideju par valstu apvienības veidošanu, un šim vācu filozofam tiek piedēvēta ietekme Tautu Savienības³⁹ un

³⁶ Imanuels Kants (22.04.1724. – 12.02.1804.) – vācu filozofs, uzskatāms par pēdējo Apgaismības filozofu, ietekmējis romantisma un ideālisma filozofijas skolas 19. gadsimtā.

³⁷ Autore iepazīnās ar šīs esejas 1903. gada Mērijas Kampbelas Smitas (Mary Campbell Smith) tulkojumu angļu valodā

³⁸ Halpern, Catherine. Le nouveau visage du cosmopolitisme. Entretien avec Ulrich Beck. 2011, 16. aug. Pieejams: <http://blogs.histoireglobale.com/le-nouveau-visage-du-cosmopolitisme-entretien-avec-ulrich-beck-926> [skatīts 2014., 16.maijā]

³⁹ Tautu Savienība jeb Nāciju Līga (ang. League of Nations) – starpvaldību organizācija, kas dibināta 1919. gadā Versaļas līguma rezultātā. Formāli Tautu Savienība pastāvēja līdz 1946. gadam un apvienoja 58 dalībvalstis.

Apvienoto Nāciju Organizācijas⁴⁰ izveidošanā. Šo organizāciju darbība bija būtiska 20. un 21. gadsimta starptautiskās sadarbības veicināšanā. Kants arī pauda uzskatu, ka, lai ieviestu nepārtrauktu mieru, valstiskā līmenī nepieciešams ieviest republikānisku pārvaldes sistēmu, kurā lēmumus pieņem visi pilsoņi kopā. Viņaprāt, republikāniskās un demokrātiskās valstis ir daudz ieinteresētākas miera uzturēšanā nekā despotiskās valstis, jo republikāniskajās valstīs lēmums par kara pieņemšanu jāpieņem tiem pavalstniekiem, kas paši būs spiesti piedalīties karā. Līdz ar to viņi šādu lēmumu apsvērtu daudz rūpīgāk nekā citu valstu pārvaldes formu izpildītāji, kam karš tikpat kā neko nenožīmē, jo viņiem tāpat nebūs jāiesaistās tiešā tā izpildē. Kants šajā esejā arī iezīmē ideju, ka tieši patriotisms ir visu bruņoto konfliktu iemesls, tāpēc karus izbeigt varētu, tikai aizvietojojot uzticību valstij ar uzticību cilvēcei.

I. Kanta izvirzītais kosmopolītisko tiesību jēdziens parāda, ka miera uzturēšanai nepieciešams nepārtraukti uzraudzīt ne tikai valstu savstarpējo saskarsmi, bet arī saskarsmi starp valstīm un citzemju indivīdiem vai to grupām, neatkarīgi no viņu sadarbības mērķiem. Kantiskais kosmopolītisma likums attiecas ne tik daudz uz saskarsmi starp valstīm vai indivīdiem, kā uz šo indivīdu stāvokli un tiesībām saskarsmes laikā. Filozofs uzsver, ka ikvienam ir tiesības uz viesmīlīgumu (*right to hospitality*), ar to domājot, ka katram ir tiesības uzsākt kontaktus ar indivīdu no citas valsts vai pašu valsti, nesaskaroties ar naidīgumu vai varmācību. Ja vien šis ienācējs izturas miermīlīgi, pret viņu nedrīkst izturēties kā pret ienaidnieku. Šo savu uzskatu Kants pamato ar faktu, ka sākotnēji zeme bija kopējs īpašums, līdz ar to nevienam nav lielākas tiesības atrasties kādā konkrētā vietā, kā jebkuram citam. Tā kā zeme ir apaļa, izvairīties no savstarpēja kontakta nav iespējams, tāpēc dažādu valstu sabiedrībām jāiemācās sadzīvot vienai ar otru. Tomēr, lai gan šiem indivīdiem ir tiesības mēģināt nodibināt attiecības ar citām valstīm un to pilsoņiem, viņu tiesības neiekļauj atļauju ienākt svešā teritorijā. Tam, kurš tiek apmeklēts, ir tiesības atteikt apmeklējumu un ienākšanu savā teritorijā, ja vien tas tiek darīts, neizraisot viesu nāvi. Visbūtiskākie nosacījumi, kam jebkurā gadījumā ir jāizpildās – lai viesim netiktu kaitēts, un lai zemes saimnieks netiktu ekspluatēts pret paša gribu. Savā esejā Kants liek noprast, ka jau tās rakstīšanas laikā sakariem starp dažādām nācijām ir tendence arvien vairāk pieaugt un pieņemt visaptverošu raksturu. Tāpēc, ja kādas puses kosmopolītiskās

⁴⁰ Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO) (ang. United Nations Organisation) – starptautiska organizācija, kas dibināta 1945. gadā. Mūsdienās tā apvieno 193 dalībvalstis, kā arī 2 novērotājvalstis, tās pamatmērķis ir veicināt valstu sadarbību dažādos jautājumos.

tiesības tiek pārkāptas, tas ir izjūtams visā pasaulē. Līdz ar to ideja par kosmopolītisku likumu nav tikai utopisks un godkārtīgs uzskats par tiesībām, kas katram pienākas, bet gan neaizstājams nerakstīts likums, kam ir izšķiroša nozīme ceļā uz pastāvīgu mieru.

Šis Imanuela Kanta uzskats sniedzas pāri savam laikam un raksturo starptautiskā likuma attīstības gaitu 20. gadsimtā.

“Mūžīgā miera” analīze

Par spīti Kanta darba lielajai nozīmei kosmopolītisma termina attīstībā, kantiskajam kosmopolītismam bija arī pretinieki. Kritiķi šim Kanta darbam pārmeta pārāk lielu naivumu. Pretinieki uzstāja, ka, pretēji Kanta uzskatiem, cilvēka lojalitāte savai grupai nav tik vienkārši maināma, jo ir dziļi iesakņojusies cilvēka uzvedības modelī. Turklāt valstis ir ieinteresētas un pat atkarīgas no savu pavalstnieku uzticības, lai viņi būtu ieinteresēti aizstāvēt savu dzimto zemi, un to uzturētu arī finansiāli, tāpēc cilvēku iespējamā atteikšanās no savas valsts kā būtiskas autoritātes un orientēšanās uz visu civilizāciju kopumā netika atbalstīta visās sabiedrības grupās.

Turklāt, tā kā kosmopolītisma princips ir pretrunā ar nacionālismu, kas darba uzrakstīšanas laikā sāka gūt arvien lielāku popularitāti, Kanta paustajiem uzskatiem bija visai daudz pretinieku.

Vašingtonas asociētā filozofijas profesore Paulīne Kleingelde (*Pauline Kleingeld*), kas savos pētījumos īpaši koncentrējas uz Kanta uzskatiem un kosmopolītisma jēdzienu, savā pētījumā par Kanta kosmopolītisma likumu⁴¹, pievēršas jautājumam par nepieciešamību to izdalīt atsevišķi no starptautiskā likuma. Viņa uzskata, ka šis likums pārāk ilgi ir bijis atstāts neievērots, un pārējās Kanta idejas ir saņēmušas daudz vairāk ievēribas. P. Kleingelde to saista ar faktu, ka, pietiekami neiedziļinoties, šī likuma darbības sfēra šķiet visai ierobežota, un, kaut arī savā esejā “Mūžīgais miers” Kants to aprakstījis kā atsevišķu sabiedrisko tiesību, tomēr salīdzinājumā ar pirmajām divām viņa minētajām tiesībām – konstitucionālo likumu un starptautisko likumu – tā šķiet drīzāk nenozīmīga un tikai kā apakšpunkts otrajam, starptautiskajam likumam. Savā pētījumā filozofijas profesore iebilst pret šo kosmopolītisma likuma nozīmes nonivelējumu.

Saskaņā ar P. Kleingeldes uzskatiem atbilde meklējama adresātos, pret ko vēršas kosmopolītisma likums un starptautiskais likums. Kā skaidro Kants, starptautiskais likums attiecas uz attiecībām starp valstīm, savukārt kosmopolītiskais likums attiecas uz ārēju saskarsmi starp valstīm un indivīdiem, un šādā gadījumā šīs saskarsmes dalībnieki ir jāskata kā nevis kā konkrētas valsts pilsoņi, bet gan universālās cilvēces pilsoņi (*citizens of a universal state of humankind*), kas, neatkarīgi no savas nacionalitātes, ir pilnīgi visi zemes iedzīvotāji. Līdzīgu jēdzienu

⁴¹ Kleingeld, Pauline. Kant's Cosmopolitan Law: World Citizenship for a Global Order. *Kantian Review*. Vol. 2. Cambridge Journals: March 1998., pp. 72-90.

Imanuels Kants ir minējis savā 1797. gadā sarakstītajā esejā “Morāles metafizika” (“*Die Metaphysik der Sitten*”), kurā viņš runā par zemes pilsoņiem (*citizens of the earth*) kā kosmopolītisko tiesību nesējiem. Tātad, runājot par kosmopolītisko likumu, piederībai pie konkrētas nacionalitātes nav nozīmes.

P. Kleingelde uzsver, ka kantiskais kosmopolītisms ietver saskarsmi pāri valsts robežām un iekļauj visdažādākā veida komunikāciju, tirgošanos, ceļošanu, migrāciju vai intelektuālu apmaiņu. Kaut arī I. Kants uzskata, ka jebkādi šāda veida saskarsmei būtu jānoris, ievērojot viesmīlības principus, P. Kleingarde atzīst, ka Kants šeit izmantojis negatīvu un minimālu viesmīlības konceptu⁴², kas pieļauj tuvošanās, bet ne ienākšanas iespēju. Attiecīgi, kaut arī ienācēji citā zemē nedrīkst saskarties ar naidīgumu, viņiem arī nav noteiktu tiesību tikt uzņemtiem kā viesiem. Kleingarde uzskata, ka Kanta nolūks šeit ir acīmredzams – viņa kosmopolītisma likuma traktējums ir spēcīga koloniālisma kritika, kas tiecas aizsargāt iezemiešu tiesības uz savu teritoriju.

18. gadsimtā, laikā kad lielākā daļa filozofu diskutēja par to, vai ar jaunatklāto zemju iezemiešiem vajadzētu veidot sadarbības līgumus un vai “mežoņi” to vispār ir spējīgi darīt, Kants viņu vidū izcēlās ar būtiski atšķirīgu viedokli un skatījumu. Viņš iestājās par iezemiešu tiesībām uz savu īpašumu un uzsvēra, ka ikvienam pienākas pamattiesības, neatkarīgi no izcelsmes. Aprakstot kosmopolītisma likumu, Kanta svarīgākais mērķis bija ierobežot kolonizatoru agresiju, kas savā starpā cīnījās par aizjūras zemēm, neņemot vērā to pamatiedzīvotāju intereses. Ierobežojot svešinieku iespējas piekļūt jaunatklātajām zemēm, Kants cerēja veicināt iezemiešu neatkarību un viņus atbalstīt cīņā ar nevēlamo, negaidīto eiropiešu ierašanos.

Vēl viena sociāla problēma, kas bija pazīstama jau Kanta laikā, bija bēgļi. Saskaņā ar Kanta kosmopolītisma uzstādījumiem, bēgļiem ir noteikti jādod patvērumš, ja viņu sūtīšana atpakaļ uz viņu mājvietu nozīmētu viņu nāvi, bet viņš skaidri nenorādīja, ko darīt citos apstākļos, ja, sūtīšana atpakaļ neizraisītu nāvi, bet beigtos ar, piemēram, ieslodzījumu vai spīdzināšanu. Šo jautājumu varētu risināt vienīgi, piešķirot plašāku nozīmi viņa izmantotajam vārdam “iznīcināšana” (vāc. val. *Untergang*), tā iekļaujot gan morālu, gan fizisku kaitējumu.

Lai arī kantiskais kosmopolītisma likums pieļauj iespēju valstij vai zemes īpašniekam neuzņemt savā teritorijā svešiniekus, ja viņš to nevēlas, tomēr tas jādara,

⁴² Kleingeld, Pauline. Kant's Cosmopolitan Law: World Citizenship for a Global Order. *Kantian Review*. Vol. 2. Cambridge Journals: March 1998., p73

nepārkāpjot viesu tiesības uz iespēju nodibināt kontaktu. Tas ierobežo diskriminēšanas iespējas, jo padara atšķirīgu ādas krāsu vai reliģiju par nepietiekamiem iemesliem, lai atteiktos no miermīlīga kontakta uzsākšanas. Tādā veidā jau 19. gadsimta priekšvakarā Kants ir netieši uzsācis definēt to, kas 20. gadsimtā kļuva par normu.

Kosmopolītisma koncepts mūsdienās

Kā atzīst ievērojamais vācu sociologs Ulrihs Beks (*Ulrich Beck*)⁴³, mūsdienās mēs dzīvojam pasaulē ar arvien izteiktākām kosmopolītiskām tendencēm⁴⁴, kas saistīts ar to, ka pastāv aizvien mazāk ierobežojumu gan ceļošanā, gan tirdzniecībā, gan informācijas apmaiņā, kā arī cita veida saskarsmē. Piemēram, Eiropa ir apvienota Eiropas Savienībā, kurā ceļošana ir praktiski neierobežota, pateicoties Šengenas līgumam⁴⁵, tirdzniecību būtiski atvieglo vienota valūta – eiro (*euro*)⁴⁶, un Boloņas process (*Bologna process*)⁴⁷ kā arī dažādas apmaiņas programmas, piemēram, ERASMUS⁴⁸ ļauj brīvi veikt studijas praktiski jebkurā Eiropas valstī.

Tāpat pieaug to notikumu skaits, kas ietekmē visu pasauli – globālā sasilšana, dabas un atomkatastrofas, terorisms, ekonomiskie procesi, kā rezultātā valstis kļūst aizvien vairāk atkarīgas viena no otras. Ja senākos laikos civilizācijas varēja līdzāspastāvēt, pat nenojaušot viena par otras eksistenci, tad mūsdienām raksturīgs ir tā saucamais “tauriņa efekts” – ikvienam notikumam var būt rezonanse visas pasaules mērogā⁴⁹, un vairs nepastāv tikai sevī noslēgtas sabiedrības. Mūs var ietekmēt gan cunami katastrofa Āzijā, gan 11. septembra terora akts ASV, gan karikatūru skandāls Dānijā. Ulrihs Beks šo procesu dēvē par pasaules kosmopolizāciju⁵⁰. Ar kosmopolizāciju viņš izprot daudzdimensionālu un sarežģītu procesu, kas zemeslodes iedzīvotājus arvien vairāk satuvina. Ikvienu darbība kļūst aizvien transnacionālāka, cilvēki ir saistīti, neatkarīgi no viņu valsts robežām, kultūras vai reliģijas.

⁴³ Ulrihs Beks (15.05.1944.) – vācu sociologs un profesors Minhēnes un Londonas ekonomikas universitātēs, viens no ievērojamākajiem, viena no mūsdienu ievērojamākajām autoritātēm mūsdienu pētījumos par kosmopolītismu.

⁴⁴ Halpern, Catherine. Le nouveau visage du cosmopolitisme. Entretien avec Ulrich Beck. 2011., 16. aug. Pieejams: http://blogs.histoireglobale.com/le-nouveau-visage-du-cosmopolitisme-entretien-avec-ulrich-beck_926 [skatīts 2014., 16.maijā]

⁴⁵ Šengenas līgums – līgums par robežkontroles atcelšanu starp Eiropas valstīm, tas ir stājies spēkā 1995. gada 26. martā un ietver 26 valstis.

⁴⁶ Euro – kopējā valūta 18 Eiropas Savienības dalībvalstīs, kas ir apritē kopš 2002. gada 1. janvāra.

⁴⁷ Boloņas process - apņemšanās izveidot vienotu Eiropas augstākās izglītības telpu, process aizsāks 1999. gadā.

⁴⁸ Erasmus programma (European Community Action Scheme for the Mobility of University Students) – Eiropas studentu apmaiņas programma, kas aizsākta jau 1987. gadā.

⁴⁹ De Briey, Laurent. L'Etat-Nation à l'heure du cosmopolitisme. Performativité et patriotisme constitutionnel. Revue du Mauss permanente, 2014. Pieejams: http://www.journaldumauss.net/spip.php?page=imprimer&id_article=1057 [skatīts 2014, 13. maijā]

⁵⁰ Beck, Ulrich, Sznaider, Natan. Unpacking cosmopolitanism for the social sciences: a research agenda. The British Journal of Sociology, 2010. Pieejams: <http://onlinelibrary.wiley.com/store/10.1111/j.1468-4446.2009.01250.x/asset/j.1468-4446.2009.01250.x.pdf?v=1&t=hvc9vfe6&s=90c8b7b553f1494583371e2510d2e48f284c9bcc> [skatīts 2014., 18. maijā]

Kosmopolitizācija ietver nosacītus universalizācijas elementus, jo bez universālu uzvedības normu noteikšanas nav iespējams izveidot noturīgas un stabilas attiecības ar apkārtējiem.

Būtiskākā atšķirība no iepriekšējiem gadsimtiem meklējama tajā, ka mūsdienās cilvēkiem ir aizvien mazāk iespēju izvēlēties, vai viņi vēlas būt kosmopolīti, vai ne, ikviens ir iesaistīts kosmopolitizācijas procesos. Turpretī senāk, apgaismības laikmetā un 19. gadsimta sākumā, kosmopolītisks dzīvesveids bija lielākoties Eiropas bagātās aristokrātijas un inteliģences izvēlēts dzīves modelis.

Kosmopolītisma definīcija

Lai izpētītu un izprastu kosmopolītisma terminu, ir vērts ieskatīties arī dažādos laika posmos sastādītās vārdnīcās, jo, tā kā tās veidotas, ņemot vērā sava laika sabiedrības izpratni par jēdzienu, tās sniedz vispārīgu ieskatu attiecīgajā periodā valdošajā nostājā. Autore pievērsīs īpašu uzmanību vārdnīcām, kas publicētas pētāmās personas – Dino hercogienes – dzīves laikā, tātad, laikā no 1793. līdz 1862. gadam, kā arī vārdnīcām, kas publicētas neilgi pirms viņas dzimšanas. Tāpat, salīdzinājumam autore apskatīs mūsdienu definīcijas vārdam *kosmopolītisms*, lai veiksmīgāk izprastu termina nozīmes izmaiņas laika gaitā.

Kosmopolītisms kā koncepts Eiropā ir bijis pazīstams jau sen, tomēr faktiski tas izveidojās tikai 18. gadsimta vidū – 1739. gadā franču valodā no vārdiem *kosmopolīts* (*cosmopolite*) un izskaņu *-isms* (*-isme*)⁵¹. Viens no pirmajiem avotiem, kuros ir definēts vārds *kosmopolīts*, ir jau iepriekš pieminētā 1751. gadā izdotā Enciklopēdija, kur Didro kosmopolītu nodēvēja par personu, kas nekur nejūtas kā svešinieks.

Turpretī 1694. gadā publicētajā Franču akadēmijas (*Académie française*)⁵² vārdnīcā, kas tiek uzskatīta par vienu lielākajām autoritātēm franču valodā, 1. izdevumā vārds kosmopolītisms vai kosmopolīts vispār neparādās. Šis vārds iekļauts tikai Franču akadēmijas vārdnīcas 4. izdevumā, kas publicēts 1762. gadā⁵³, tomēr jāsecina, ka par spīti tam, ka apgaismības laikmets bija kosmopolītisma uzplaukuma laiks, vēl 18. gadsimta vidū kosmopolītisma definīcija franču valodā bija izteikti negatīva – kosmopolīts tika raksturots kā persona, kas “sev nepieņem nekādu dzimteni. Kosmopolīts nav labs pilsonis” (“*Celui qui n'adopte point de patrie. Un Cosmopolite n'est pas un bon citoyen*”). Šāds nosodījums acīmredzami skaidrojams ar tradicionāli noskaņotās sabiedrības nostāju – kosmopolīti nebija piesaistīti savām dzimtajām zemēm un tiecās tās pamest, tāpēc attiecīgās zemes valdnieki nekādi nevarēja uz viņiem paļauties kā nodevu maksātājiem vai pastāvīga darba darītājiem. Tomēr, jau 5. vārdnīcas izdevums, kas tika publicēts 1798. gadā, vairs neietver subjektīvo kosmopolīta kā pilsoņa noraidījumu, un vārds *kosmopolīts* ir definēts

⁵¹ Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales. Pieejams: <http://www.cnrtl.fr/etymologie/cosmopolitisme> [skatīts 2014., 15. maijā]

⁵² Franču Akadēmija – organizācija, ko 1635. gadā dibinājis kardināls Rišeljē franču valodas aizsardzībai, Kā viens no tās pamatmērķiem ir regulāri izdot un atjaunot franču valodas vārdnīcu.

⁵³ Dictionnaire de l'Académie française. Paris, 1762. Pieejama: <http://artfl.atilf.fr/dictionnaires/ACADEMIE/QUATRIEME/quatrieme.fr.html> [skatīts 2014., 14. maijā]

daudz neitrālāk – kā “pasaules pilsonis. Tas, kurš nepieņem sev nekādu dzimteni. Kosmopolīts par savu dzimteni uzskata visu pasauli. (*Citoyen du monde. Il se dit de celui qui n'adopte point de patrie. Un Cosmopolite regarde l'univers comme sa patrie*)”.

Šīs pašas vārdnīcas 6. izdevums 1835. gadā līdztekus pasaules pilsoņa pieminēšanai arī formulē, ka “kosmopolīts pret visām valstīm izjūt tādu pašu pieķeršanos, kā pret savu dzimteni un viņu vienlīdz interesē visi cilvēki.” (*Il se dit de Celui qui a pour tous les pays la même affection que pour sa patrie, qui s'intéresse à tous les hommes également.*). Termins attiecināms arī pret cilvēku, kas “ceļo un ir bez pastāvīgas dzīvesvietas” vai arī pret personu, kas “viegli pieņem tās valsts paradumus un tikumus, kurā viņš atrodas” (*Il se dit aussi, familièrement, de Celui qui parcourt tous les pays sans jamais avoir de demeure fixe, ou qui se prête aisément aux usages, aux moeurs des pays où il se trouve*). Tātad kosmopolītisma definīcijā beidzot sāk parādīties ne tikai indivīda piederība pie kādas noteiktas vietas, bet arī viņa interese un atvērtība pret jauno un sev svešo.

Ietekmīgais amerikāņu leksikogrāfs Noa Vebsters (*Noah Webster*)⁵⁴ savā 1828. gadā izdotajā amerikāņu angļu valodas vārdnīcā kosmopolītu definēja ļoti līdzīgi kā Franču akadēmija savas vārdnīcas 5. izdevumā – kā “personu, kam nav konkrētas dzīvesvietas, kas nekur nav svešinieks, un visur jūtas kā mājās; pasaules pilsonis.” (*A person who has no fixed residence; or who is no where a stranger, or who is at home in every place; a citizen of the world.*)⁵⁵.

Jāsecina, ka visas šīs definīcijas pamatā ir visai līdzīgas, neskatoties uz gandrīz simts gadus ilgo periodu, ko tās ietver. Visos šajos formulējumos ļoti būtiska nozīme ir vārdam “dzimtene”, un cilvēka attieksmei pret to kā noteicošajam faktoram viņa kosmopolītiskuma noteikšanā. Tikai vēlāko laiku definīcijās kā būtiska pazīme sāk parādīties arī tolerance un interese pret citām kultūrām, kas varētu norādīt uz aizvien lielāko sabiedrības atvērtību un pieaugošu kontaktu ar citām sabiedrībām.

Mūsdienu vārdnīcās kosmopolītisma definīcijas ir krietni daudzveidīgākas.

Latviešu valodas svešvārdu vārdnīcā, kas izdota 1999. gadā, vārdam kosmopolītisms ir visai negatīvs definējums un būtībā izriet no nacionālisma noliegšanas – kosmopolītisms ir raksturots kā “ideoloģija, kas noraida nacionālu

⁵⁴ Noa Webster (16.10.1758. – 28.05.1843.) – amerikāņu leksikogrāfs, mācību grāmatu veidotājs, angļu valodas pareizrakstības reformators un daudzu vārdnīcu izveidotājs

⁵⁵ Webster, Noah. American dictionary of the English language. 1828. Pieejams: <http://1828.mshaffer.com/d/word/cosmopolitan> [skatīts 2014., 14. maijā]

patstāvību un suverenitāti, sludina vienaldzīgu izturēšanos pret dzimteni, nacionālo kultūru, tradīcijām”⁵⁶. Savukārt “Latviešu literārās valodas vārdnīca”⁵⁷ vārdu *kosmopolīts* definē: “Kosmopolītisma piekritējs; cilvēks, kas sevi neuzskata par piederīgu ne pie vienas tautas.” Tātad pārsteidzošā kārtā abas latviešu valodas definīcijas izriet no nolieguma un drīzāk pasaka to, kas kosmopolīts nav, nevis to, kas viņš ir.

Mūsdienu franču valodas vārdnīcā Le Petit Robert⁵⁸ kosmopolīts skaidrots kā persona, kas “saprot visu valstu iedzīvotājus” un kas “atrodas vairāku valstu ietekmē (pretstatā nacionālajam)” (“*Qui comprend des personnes de tous les pays; qui subit des influences de nombreux pays (opposé à national)*”). Vārda novecojušais skaidrojums, kas arī ir piedāvāts vārdnīcā, ir persona “kas jebkurā valstī dzīvo vienādi, kas pielāgojas pie visa” (“*Qui vit indifféremment dans tous les pays, s'accommode de tous*”). Cita populāra franču valodas vārdnīca Le Petit Larousse⁵⁹ vārdu *kosmopolīts* definē kā personu, kas ir “atvērta visām civilizācijām un paražām” (“*ouvert à toutes les civilisations, à toutes les coutumes*”). Redzams, ka mūsdienās uzsvars definīcijā tiek likts nevis uz kosmopolīta dzīvesvietu, bet gan uz ietekmēm, kam viņš pakļauts un viņa spējām tām pielāgoties.

Viena no ietekmīgākajām vācu valodas vārdnīcām Duden⁶⁰, kas nosaka oficiālos pareizrakstības standartus Vācijā, papildus pieticīgai kosmopolīta kā pasaules pilsoņa definēšanai atsaucas uz komunistiskās Krievijas laika definīciju – “pasaules uzskats, kas pamato rietumu imperiālismu un varas sagrābšanu pasaulē, ar pamatojumu, ka nacionālisms un patriotisms ir novecojuši jēdzieni” (“*Weltanschauung, die das Streben der imperialistischen Großmächte nach Weltherrschaft damit begründet, dass der Nationalstaat, der Patriotismus usw. in der gegenwärtigen Epoche historisch überholt sei*”), tā atsaucoties uz vēsturisko periodu, kad vārdam *kosmopolīts* bija negatīva nozīme. Tas gan noteikti neliecina, ka vācu valodā vārdam *kosmopolīts* vēl aizvien ir apvainojuma pieskaņa jo šo definīciju papildina piezīme, ka tā tika pielietota padomju laikā, un ir paredzēta drīzāk informatīviem nolūkiem.

⁵⁶ Svešvārdu vārdnīca. Rīga, Jumava, 1999.

⁵⁷ Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1.–8. Rīga, Zinātne, 1972.–1996.

⁵⁸ Rey, A., Rey-Debove, J. (dir), Le petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, Dictionnaires Le Robert, Paris, 1991, p.399.

⁵⁹ Jeuge-Maynard, Isabelle. Le Petit Larousse. Paris: Larousse, 2007., p.254.

⁶⁰ Duden. Pieejams: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Kosmopolitismus> [skatīts 2014., 19.maijā]

Visbeidzot, angļu valodas vārdnīcā Collins⁶¹ kosmopolīts ir definēts kā persona, kas ir “dzīvojusi un ceļojusi daudzās valstīs, it īpaši persona, kas ir brīva no nacionāliem aizspriedumiem” (“*a person who has lived and travelled in many countries, esp. one who is free of national prejudices*”).

Nobeigumā jāsecina, ka mūsdienu vārdnīcu definējumi ietver dažādu laikmetu nostājas pret šo terminu, tomēr pamatā definīcijas ir kļuvušas plašākas, un kā kosmopolītu definējošu elementu ietver ne tikai viņa mainīgo dzīvesvietu, bet arī viņa spēju tai pielāgoties un būt atvērtam jaunām kultūrām. Tomēr viens no skaidrojumiem, kas ir palicis nemainīgs visos laikos, ir saistīts ar vārda izcelsmi – kosmopolīts jebkurā gadījumā ir pasaules pilsonis, atšķiras vienīgi tas, kāda ir viņa uzvedība, un kā tā tiek vērtēta.

⁶¹ Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 10th Edition., 2014. Pieejams: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/cosmopolitan?> [skatīts 2014., 15. maijā]

KOSMOPOLĪTISMA TERMINA IZPRATNE DINO HERCOGIENES DZĪVES LAIKĀ

Bakalaura pirmās daļas nobeigumā nepieciešams vēlreiz atskatīties uz kosmopolītisma jēdzienu, lai izveidotu definīciju kosmopolītiskai personībai 19. gadsimta sākumā.

Kā jau liecina pats vārds, kosmopolītiska persona, neatkarīgi no laika perioda, nenoliedzami ir pasaules pilsonis, tātad visur jūtas kā mājās un sevi nepiesaista noteiktai dzimtenei. Saskaņā ar kosmopolītisma principiem, ko definējis Kants, ikviens indivīds stāv pāri nacionālajām, reliģiskajām, ētiskajām, sociālajām un kulturālajām atšķirībām, un pieder pie visas cilvēces apvienības⁶², nevis konkrētas vietas vai valsts.

19. gadsimta sākumā kosmopolītisms atradās spēcīgā opozīcijā ar patriotismu un nacionālismu, tātad, pretēji nacionālistiem, kuru uzvedība ietvēra zināmu šovinismu, kosmopolītiski noskaņotās personas neizjuta nekādu emocionālu pieķeršanos savai valstij un nepieciešamību cīnīties par tās neatkarību un atzīšanu, jo visas valstis viņiem šķita vienlīdz interesantas un svarīgas.

Saskaņā ar Kanta izvirsīto kosmopolītisma definīciju ikvienam ir tiesības apmeklēt jebkuru vietu uz zemes, tur sastopoties ar viesmīlību, ja vien viņš pats neierodas ar ļauniem nodomiem. Kosmopolītu dzīvesveids nenoliedzami ir saistīts ar ceļojumiem gan labprātīgi, gan piespiedu kārtā - kā politiskajiem emigrantiem, un savu ceļojumu laikā viņi nesaskārās ar būtiskiem šķēršļiem. Tāpat kosmopolītu izturēšanās paradumiem nebija negatīvas ietekmes uz vietējo iedzīvotāju dzīvesveidu.

Kosmopolīts ir tolerants pret citām kultūrām. Šī kosmopolītiskā apziņa izpaužas arī kā empātija pret jebkuras cilvēciskas būtnes ciešanām, tādējādi veicinot cilvēces solidaritāti⁶³.

Kosmopolīts ir spējīgs iedzīvoties jebkurā valstī, kurā viņš uzturas, un bez grūtībām pieņemt tās tradīcijas un paradumus, kā arī valodu, lai svešā zemē varētu

⁶² De Briey, Laurent. L'Etat-Nation à l'heure du cosmopolitisme. Performativité et patriotisme constitutionnel. Revue du Mauss permanente, 2014. Pieejams: http://www.journaldumauss.net/spip.php?page=imprimer&id_article=1057 [skatīts 2014., 13. maijā]

⁶³ De Briey, Laurent. L'Etat-Nation à l'heure du cosmopolitisme. Performativité et patriotisme constitutionnel. Revue du Mauss permanente, 2014.

justies kā mājās. Jebkurš kosmopolīts pārvalda vairākas valodas un ir spējīgs tajās brīvi sazināties.

Kosmopolīti tiecās pulcēties intelektuālos centros, un iemīļotas viņu tikšanās vietas bija saloni, kur viņiem bija iespēja apmainīties ar viedokļiem. Viņi bija atvērti un sabiedriski un uzturēja kontaktus ar saviem draugiem un domubiedriem, galvenokārt, ar vēstuļu starpniecību.

Liela daļa sabiedrības vēl aizvien bija noskaņota tradicionāli un dzīvoja saskaņā ar agrāko laiku priekšstatiem, ka ikvienam ir jādzīvo tur, kur viņš ir dzimis, un tieši šādu uzskatu centās kultivēt arī valdnieki un muižnieki, kas apzinājās, šāda veida cilvēki ir vislabākie un izdevīgākie pilsoņi. Kosmopolītisma tendences skāra galvenokārt elitāro un intelektuālo sabiedrības daļu, kam bija bijusi iespēja gūt labu izglītību un kas bija izkopuši daudz plašāku redzesloku.

DINO HERCOGIENES BIOGRĀFIJA

Kurzemes princese Doroteja dzimusi 1793. gada 21. augustā Fridrihsfeldes pilī (*Palais de Friedrichfeld*) Vācijā, netālu no Berlīnes, kā ceturtn Kurzemes hercoga Pētera (*Peter von Biron*)⁶⁴ meita. Viņas māte bija pēdējā Kurzemes un Zemgales hercogiene Anna Šarlote Doroteja fon Mēdema (*Anna Charlotte Dorothea von Medem*)⁶⁵, kas tad jau bija šķīrusies no sava vīra. Lai arī tajā laikā nereti tika baumots, ka jaundzimušās tēvs bijis poļu grāfs Aleksandrs Batovskis (*Alexander Batowski*)⁶⁶, Kurzemes hercogienes tālaika mīļākais, tomēr vēsturniekiem ir vairāki iemesli to apšaubīt – Batovskis devās projām no Kurzemes desmit mēnešus pirms gaidāmā bērna piedzimšanas, turklāt vērā ņemamas arī viņu vizuālās atšķirības, proti, Dorotejai, tāpat kā Pēterim, bija olīvkrašas seja, izteikts deguns, tumši mati un spēcīgs skatiens, savukārt Batovskis bija gaišmatains un ar gaišu sejas ādu un smalkiem vaibstiem, kam nav nekādas līdzības ar hercogieni⁶⁷. Viennozīmīgas atbildes uz šo jautājumu nav, tomēr jebkurā gadījumā hercogs Pēteris Doroteju oficiāli atzina par savu meitu, dodams viņai savu uzvārdu un atzīdams viņu par savu likumīgo mantinieci.

Pretēji savām vecākajām māsām, jaundzimušai nesaņēma kādas karalienes vārdu, bet tika nosaukta tāpat kā māte – par Doroteju. Ērtības labad, kā arī lai izvairītos no iespējamiem pārpratumiem, šajā izklāstā autore turpmāk ar vārdu Doroteja atsauksies tikai uz meitu, savukārt māti sauks viņas pirmajos divos vārdos – par Annu Šarloti.

Mazā Doroteja uzauga līdzās savai mātei, kas aktīvi iesaistījās Eiropas politiskajās norisēs. Doroteja dzīvoja Eiropai ļoti nozīmīgā un notikumiem bagātā laikā, kad mainījās varas un valstu robežas, un mainījās arī sabiedrības vērtības, turklāt viņa atradās visu šo notikumu epicentrā. Tas ļāva meitenei jau no bērnības izprast visu Eiropas tautu politiskās, diplomātiskās, finansiālās un militārās problēmas, kas bieži vien tika pieminētas pieaugušo sarunās.

Dorotejas mātei, līdzīgi kā daudzām tā laika augstākās sabiedrības sievietēm, bija salons, kurā pulcējās tā laika ietekmīgie prāti un intelektuāļi, pieņemot svarīgus

⁶⁴ Pēteris Bīrons (15.02.1724. – 13.01.1800.) – pēdējais Kurzemes un Zemgales hercogs no Bīronu dinastijas, valdījis no 1764. līdz 1795. gadam.

⁶⁵ Anna Šarlote Doreoteja fon Mēdema (03.02.1761. – 20.08.1821.) – Kurzemes un Zemgales hercogiene pēc precībām ar Kurzemes hercogu Pēteri Bīronu 1779. gadā

⁶⁶ Aleksandrs Batovskis (1758. – 1841.) – grāfs un Polijas valstsvīrs, kas kā sūtnis darbojies Kurzemes hercogistē.

⁶⁷ Dipuī, M. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 102. lpp.

lēmumus, neapšaubāmi, ieklausoties arī salona namamātes viedoklī. Tas deva iespēju viņas meitai jau no bērnības saskarties ar sava laikmeta intelektuālo un māksliniecisko pasauli.

Nav noliedzams, ka Annai Šarlotei Dorotejai fon Bīronai bija liela nozīme savas meitas personības izveidē. Anna Šarlote aprakstīta kā “*viena no sava laikmeta skaistākajām sievietēm*” un kā “*tipiska apgaismības laikmeta personība*”⁶⁸. Mātes piemērs ietekmējis Doroteju, kas arī kļuva par tikpat ietekmīgu sievieti – politiķi un diplomāti, spējīgu neuzkrītoši ietekmēt sava laika politiskās norises. Māte savai meitai varēja nodot arī interesi par zinātni un mākslām, ko bija izkopusi, kopā ar savu vīru Pēteri Bīronu apceļojot Eiropu.

Tajā pašā laikā jāatzīst, ka Annas Šarlotes biežo ceļojumu dēļ māte un meita ne vienmēr bija kopā. 1794. gada maijā Anna Šarlote pameta Frīdrihsfeldes pili, lai dotos ceļojumā, savukārt mazās Dorotejas pirmā dzimšanas diena tika nosvinēta Karlsbādē pie viņas krustmātes⁶⁹, Prūsijas princeses Luīzes⁷⁰.

Ilgodamās pēc lauku mierīgās dzīves, 1796. gada sākumā Anna Šarlote savā īpašumā ieguva zemi Lēbihavā (*Löbichau*), un tur uzbūvēja divas pilis, no kurām lielākajā – Lēbihavas pilī (*Schloss Löbichau*) uzturējās viņa pati, savukārt mazākā – Tannenfelde “*Schlößchen Tannenfeld*” – bija paredzēta viņas mīļākajam grāfam Batovskim. Vēlāk tajā sāka dzīvot hercogienes jaunākā meita Doroteja. Tieši šī pils viņai arī vēlāk saistīsies ar pirmajām bērnības atmiņām. Savukārt savā pilī hercogiene sāka veidot garīgās dzīves centru, kurā viesojās daudzas tā laika ievērojamas personas, piemēram, Krievijas cars Aleksandrs I⁷¹.

1796. gada rudenī Anna Šarlote devās uz Sagānas pili (*Château de Sagan*), kur pāris mēnešus nodzīvoja kopā ar savām pārējām meitām un vīru Pēteri Bīronu. Viņai līdzī bija arī jaunākā meita Doroteja, ko vecākās māsas ķircinot saukāja par Batovskas jaunkundzi⁷², tā atsaucoties uz baumām par viņas tēvu. Kaut arī mazajai Dorotejai bija ļoti maz iespēju pavadīt laiku kopā ar māsām, tomēr vēl pēc daudziem gadiem viņa joprojām ar mīlestību atcerējās Sagānas pili un krāšņo kultūras dzīvi,

⁶⁸ Kvaskova Valda. Kurzemes hercogienes Dorotejas vēstules. Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija: Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1999., 9. lpp.

⁶⁹ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 41. lpp.

⁷⁰ Luīze, Prūsijas karaliene (1770. – 1836.) – Prūsijas prinča Ferdinanda meita, kņaza Antona Radzivila meita

⁷¹ Cars Aleksandrs I (23.12.1777. – 01.12.1825.) – Krievijas imperators laikā no 1801. gada 23. marta līdz 1825. gada 1. decembrim.

⁷² Sobkova, H. Sagānas Katrīna. Rīga: Zinātne, 1999., 80. lpp.

kādu tur uzturēja viņas tēvs⁷³ – Sagānā (*Sagan*)⁷⁴ viņš ierīkoja nelielu teātri, turklāt arī nolīga nelielu orķestri un komēdiju aktieru trupu⁷⁵. Tieši Sagānā pavadītais laiks bija Dorotejas laimīgākās bērnības atmiņas, pārējā laikā viņa bija visai drūms un novārtā atstāts bērns, jo viņas māte bija pārāk aizņemta.

Dorotejas tēvs Pēteris Bīrons nomira 1800. gadā, un, kaut arī Doroteja vēl bija ļoti jauna un viņai nebija bijis daudz iespēju pavadīt laiku kopā ar tēvu, viņa tomēr pārdzīvoja viņa nāvi, un gadu pēc tās nodēvēja par sēru gadu⁷⁶. Doroteja saņēma labu mantojumu, kas varēja viņu nodrošināt – viņai tika piešķirta dzimtmuiža Vācijas Vartenbergā (*Wartenberg*) līdz ar visu, kas tai nāca līdzī, kā arī daļa no tēva kapitāla un parādzīmēm, dažādas mēbeles un citi priekšmeti⁷⁷. Viņas māte kopā ar visām savām meitām devās uz Prāgu, kur dzīvoja tēva īpašumā Černina pilī (*Černínský palác*). Tur arī salaulājās Dorotejas vecākās māsa Paulīne un Vilhelmīne.

Annas Šarlotes tā laika mīļākais barons Gustavs Morics Armfelts (*Gustaf Mauritz Armfelt*)⁷⁸, kas uzturējās viņas Lēbihavas pilī, sāka pievērst uzmanību mazajai Dorotejai un viņas izglītībai. Vēl septiņu gadu vecumā meitenei neviens tā arī nebija iemācījis ne lasīt, ne rakstīt. Tomēr Dorotejai bija talants uz valodām un, uzturoties daudznacionālā vidē, viņa bija iemācījusies vācu, franču un angļu valodas. Doroteja bija apdāvināta, un Armfeltam izdevās dažu dienu laikā viņai iemācīt lasīt. Pēc tam lasīšana kļuva par vienu no lielākajām Dorotejas aizraušanām. Viņas apmācīšanai darbā tika pieņemti divi jauni audzinātāji.

Gadsimta sākumā Dorotejas māte, tāpat kā daudzi citi Eiropas intelektuāļi, sajūsminājās par Napoleonu Bonapartu (*Napoléon Bonparte*)⁷⁹ un cerēja, ka viņš atnesīs gaidītās pārmaiņas Eiropā, īstenojot franču revolūcijas ideālus. Šī sajūsma ar laiku noplaka, aptverot, ka Napoleons negrasās apturēt karus. Nenoliedzami, arī Doroteja, kurai tad bija septiņi gadi, no pieaugušajiem dzirdēja pietiekoši daudz par tālaika politiskajām norisēm.

1803. gadā Anna Šarlote savā no vīra mantotajā Berlīnes pilī “Zem liepām” (*“Unter den Linden”*) izveidoja literāro salonu, kas piesaistīja visdažādāko publiku –

⁷³ Sobkova, H. Sagānas Katrīna. Rīga: Zinātne, 1999., 81. lpp.

⁷⁴ Sagāna – pilsēta Polijas rietumos, mūsdienu nosaukums - Žagaņa (*Żagań*),

⁷⁵ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 43. lpp.

⁷⁶ Sobkova, H. Sagānas Katrīna. Rīga: Zinātne, 1999., 88. lpp.

⁷⁷ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 51. lpp.

⁷⁸ Gustavs Morics Armfelts (31.03.1757. – 19.08.1814.) – soms, Zviedrijas ministrs un diplomāts, Zviedrijas karaļa Gustava III uzticības persona.

⁷⁹ Napoleons Bonaparts (15.08.1769. – 05.05.1821.) – franču karavadonis un politiskais līderis laikā pēc franču revolūcijas

gan māksliniekus, gan diplomātus, gan zinātniekus, kā arī Prūsijas karaļnama pārstāvjus, un kļuva par Berlīnes izglītotās publikas pulcēšanās vietu.

Vērojot savas mātes panākumus, arī mazā Doroteja nolēma izveidot savu salonu. Tā bija sensācija, kas piesaistīja daudzus jo daudzus ziņkārīgos, kas vēlējās redzēt, kāds ir trīspadsmit gadus vecas meitenītes vadīts salons. Doroteja nelika viņiem vilties. Visu savu bērnību pavadījusi pieaugušo sabiedrībā, viņa bija neparasti nopietns bērns un prata izteikt savu viedokli un spriedumus. Viesojoties Berlīnē, viņas salonu apmeklēja pat dzejnieks Fridrihs Šillers (*Friedrich von Schiller*)⁸⁰.

Īsi pirms Napoleona karu atsākšanās 1806. gadā mazā Doroteja kopā ar savu guvernanti tika nogādāta patvērumā uz Kurzemi, pirms vēl franču karaspēks ienāca Berlīnē. Pa ceļam redzētās kara šausmas un pārciestās bailes viņu padarīja par dedzīgu Napoleona ienaidnieci. Īsais Jelgavā pavadītais laiks Dorotejai nav paticis, turklāt viņu šokēja vietējo zemnieku un muižnieku manieres. Sākotnēji viņa apmetās Vecauces pilī (*Schloss Alt-Autz*), bet vēlāk pārcēlās uz Jelgavas pili, kur tikās ar vēl neatzīto Francijas karali Luiju XVIII (*Louis XVIII*)⁸². Karalis izteica vēlmi Doroteju izdot par sievu savam brāļadēlam, tomēr tam nebija lemts notikt.

Jau 1807.–1808. gada ziemā mazā Doroteja kopā ar māti bija atpakaļ Berlīnes pilī, kur bija iekārtota franču armijas komandantūra. Anna Šarlote atjaunoja savu salonu, un tajā tikās cilvēki no abām kara pusēm – gan vācieši, gan francūži. Šajā laikā viņa iepazinās ar Francijas diplomātu Šarlu Morisu de Taleirānu (*Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord*)⁸³, un abu savstarpējais apbrīns drīz vien pārauga mīlestībā. Neskatoties uz daudzajiem precību piedāvājumiem Dorotejai, abi vienojās Annas Šarlotes jaunāko meitu apprecināt ar Taleirāna brāļadēlu.

Piecpadsmit gadu vecās Dorotejas laulības ar Edmonu de Taleirānu-Perigoru (*Edmond de Talleyrand-Périgord*)⁸⁴ bija politisks darījums, un Doroteja pēc ilgas pierunāšanas tām piekrita, kaut arī tajā laikā bija iemīlējusies poļu muižniekā Ādamā

⁸⁰ Sobkova, H. Sagānas Katrīna. Rīga: Zinātne, 1999., 127. lpp.

⁸¹ Fridrihs Šillers (10.11.1759. – 09.05.1805.) - vācu dzejnieks, dramaturgs, filozofs un vēsturnieks, viens no ievērojamākajiem Veimāras klasicisma pārstāvjiem.

⁸² Luijs XVIII (Louis Stanislas Xavier, 17.11.1755. – 16.09.1824.) – Francijas konstitucionālās monarhijas karalis no Burbonu dinastijas, valdījis no 11.04.1814. – 20.03.1815. un no 08.07.1815. – 16.09.1824.)

⁸³ Šarls Moriss de Taleirāns-Perigors (1754. gada 2. februāris – 1838. gada 17. jūnijs) – Francijas diplomāts un četrkārtējs Francijas ārlietu ministrs. Strādājis Luija XVI, Franču revolūcijas, Napoleona, Luija XVIII, Šarla X un Luija Filipa I laikā.

⁸⁴ Edmons de Taleirāns-Perigors (1787. gada 1. augusts – 1872. gada 14. maijs) – franču ģenerālis Napoleona karu laikā, ievērojamā franču diplomāta Šarla Morisa de Taleirāna – Perigora brāļadēls, apprecējis Doroteju fon Bironu.

Čartoriskī (*Adam Czartotyski*)⁸⁵. Arī Krievijas cars Aleksandrs I šīs laulības atbalstīja, jo tās ļāva nelielā mērā samazināt Napoleona ietekmi pār dzimtu, kuras vārds bija nozīmīgs visā Francijā. Neviena no viņas māsām laulībās nepiedalījās, jo bija sašutušas, ka Doroteja uz savām laulībām zināmā mērā tika piespiesta.

Uzreiz pēc laulībām Frankfurtē (*Frankfurt*) 1809. gada 23. aprīlī, Doroteja kopā ar māti saskaņā Taleirāna ielūgumu devās uz Parīzi, savukārt viņas jaunais vīrs atgriezās armijā. Franču vide Dorotejai bija kas jauns un nepierasts, jo līdz tam viņa bija audzināta vāciskā garā. Šajā laikā, kas pavadīts Parīzē, gan māte, gan viņas meitas aktīvi iesaistījās cīņā pret Napoleonu, cenšoties paplašināt savus sakarus Napoleonam naidīgajās aprindās Austrijā un Prūsijā.

1810. gadā Doroteja kļuva par Napoleona sievas Marijas Luīzes (*Marie Louise*)⁸⁶ galma dāmu, kas bija ļoti liels pagodinājums. Tajā pašā laikā jāatzīst, ka Doroteja bija audzināta vāciskā garā un vēlāk, kā jau tika minēts, kļuva par Napoleona pretinieci. Kā reiz izteicies Meternihs (*Klemens von Metternich*)⁸⁷, “tikai pateicoties hercogienes Dorotejas un viņas meitu sakariem ar Prūsiju, Franciju, Krieviju un Austriju, bija iespējams izveidot koalīciju pret Napoleonu 1813. gadā”⁸⁸.

Kopā ar sava vīra tēvabrāli Šarlu Morisu de Taleirānu – Perigoru 1814. gadā Dorotejai bija iespēja piedalīties Vīnes kongresā⁸⁹. Tas bija ļoti nozīmīgs notikums visas Eiropas mērogā. Tajā laikā Vīne gandrīz uz gadu kļuva par Eiropas diplomātisko centru, kurā tika spriests par Eiropas iekārtojumu pēc Napoleona karu beigām. Šī kongresa laikā Taleirāns lūdza Doroteju uzņemties namamātes pienākumus Kaunicas pilī Vīnē (palais Kaunitz), rīkojot pieņemšanas, vadot vakariņu gaitu un piedaloties viesu sarunās. Doroteja nonāca sabiedriskās dzīves centrā, un šajā laikā viņa varēja sevi parādīt. Hercogiene izpelnījās apkārtējo uzmanību un apbrīnu. Tur, kur sarunu dalībniekiem veidojās domstarpības, Doroteja pūlējās neuzbāzīgi rast atrisinājumu ar oriģinālām un atjautīgām idejām. Vēsturnieki ir atzinuši, ka viņas politiskie sakari un draudzīgās attiecības ar ietekmīgiem valdniekiem nenoliedzami

⁸⁵ Kņazs Adams Ježijs Čartoriskis (1770. – 1861.) – cara Aleksandra I ārlietu ministrs.

⁸⁶ Marija Luīze (12.12.1791. – 17.12.1847.) – Napoleona I otrā sieva, imperatore no 1810. līdz 1814. gadam, Parmas hercogiene.

⁸⁷ Klemens fon Meternihs (Prince Klemens Wenzel von Metternich, 1773. gada 15. maijs – 1859. gada 11. jūnijs) – Austrijas politiķis un viens no nozīmīgākajiem sava laika diplomātiem.

⁸⁸ Jakovļeva, M. No Kurzemes līdz Sagānai... Grām. Sobkova, H. Sagānas Katrīna. Rīga: Zinātne, 1999. 348.lpp.

⁸⁹ Vīnes kongress (1814.-1815.) – visu Eiropas valstu konference, kas tika sasaukta pēc t.s. Napoleona karu izraisītajām politiskajām pārmaiņām. Tajā diplomāti vienojās par jaunajām valstu robežām un starpvalstu attiecībām.

ietekmēja notikumu gaitu. Tāpat Dorotejai noteikti bija arī būtiska nozīme Francijas veiksmīgajos panākumos kongresa laikā. Esot Vīnes kongresā, Doroteja varēja beidzot satikt savas māsas, kas arī bija nozīmīgas kongresa dalībnieces. Doroteja līdz ar savu māti un vecāko māsu Katrīnu Frīderiki Vilhelmīni tika dēvēta par “trim Kurzemes grācijām”. Šajā laikā arī pastiprinājās Dorotejas nozīme Taleirāna dzīvē – viņa bija gan viņa galvenā līdzstrādniece, gan, kā daudzi uzskata, arī mīļākā.

Šis sakars starp Taleirānu un Doroteju bija trieciens Annai Šarlotei, kas pati bija iemīlējusies Taleirānā, tomēr meitas priekšā viņa atkāpās.

1816. gadā Doroteja iekārtojās uz dzīvi Parīzē pie Taleirāna, un viņi abi kopā pavadīja savu laiku gan tur, gan Taleirāna Valensī pilī (*Château de Valençay*).

1817. gadā Neapoles karalis Taleirānam piešķīra Dino hercoga titulu, ko viņš uzreiz nodeva tālāk Dorotejai un viņas vīram Edmondam. Šis tituls Dorotejai bija ļoti nozīmīgs un daudz būtiskāks par līdzšinējo Kurzemes princeses titulu.

Tikmēr Dorotejas laulība ar Taleirāna brāļadēļu arvien vairāk izira. Kaut arī laulībā dzima divi dēli – Luijs Napoleons (*Napoléon Louis de Talleyrand-Périgord*) (1811. – 1898.) un Aleksandrs Edmons de Dino (*Alexandre Edmond de Talleyrand-Périgord*) (1813. – 1894.), kā arī meita Doroteja Šarlote Emīlija (*Dorothee Charlotte Emilie de Talleyrand-Périgord*), kas divu gadu vecumā nomira (1812. – 1814.), tomēr šī savienība nebija veiksmīga. Laulātā pāra starpā nevaldīja saskaņa. Edmons bieži vien devās projām karagājienos vai medībās, un viņu citas sievietes interesēja vairāk nekā paša sieva, savukārt Doroteja nebija viņam uzticīga, jo neatrada savā vīrā nevienu no īpašībām, ko vērtēja visaugstāk. Tāpat vāciskā garā audzinātajai Dorotejai bija grūtības iekļauties franču sabiedrībā. Laulība tika šķirta 1818. gadā, kaut arī oficiāli tas tika izziņots tikai 1824. gadā.

1820. gadā Doroteja kopā ar Taleirānu pameta Parīzi, lai dotos uz Valensī pili. Šajā laikā viņa gaidīja vēl vienu bērnu – Žozefīni Paulīni (*Pauline Josephine de Talleyrand-Périgord*), par kuras tēvu tiek uzskatīts Taleirāns. Dorotejai bija arī trīs ārļaulības meitas, dzimušas 1816., 1825. un 1827. gadā.

1828. gadā Doroteja sev iegādājās Roškotas pili (*château de Rochecotte*) Francijā cerībā beidzot rast māju sajūtu.

1831. gada 20. augustā Lēbihavā nomira Dorotejas māte Anna Šarlote Doroteja fon Bīrona.

Kad 1830. gadā Taleirāns kļuva par Francijas vēstnieku Londonā, Doroteja devās viņam līdzi. Savus vēstnieka pienākumus Taleirāns beidza pildīt 1834. gadā.

Šie Anglijā pavadītie gadi uzskatāmi ne tikai par Taleirāna diplomāta karjeras kulmināciju, bet arī par kulmināciju dziļajā sapratnē un attiecībās starp Taleirānu un Dino hercogieni.

Pēc Anglijas pamešanas Doroteja kopā ar Taleirānu atgriezās Francijā, kur abi turpināja aktīvi iesaistīties politikā. 1838. gadā, 84 gadu vecumā, Taleirāns mira, atstādams Doroteju par savu vienīgo mantinieci.

Visas kopdzīves laikā Taleirāns ļoti cienīja un apbrīvoja Doroteju, un, kā viņš reiz izteicās, Doroteja bija “visievērojamākais cilvēks un visinteliģentākā sieviete, ko viņš jebkad ir pazinis”⁹⁰. Līdzīgs viedoklis bija arī grāfam La Rošfoko (*vicomte de La Rochefoucauld*)⁹¹, kas savās atmiņās Doroteju nodēvēja par “vienu no laikmeta ievērojamākajām sievietēm.”⁹²

1838. gadā Doroteja kļuva par Taleirānas hercogieni. Līdz ar Taleirāna nāvi, izira pēdējā saikne, kas Doroteju saistīja ar Franciju, tāpēc, kaut arī Doroteja vēl aizvien saglabāja pret to pieķeršanos, turpmāk Doroteja Parīzē viesojās tikai retumis. Viņa atgriezās Vācijā, pārmaiņus uzturoties gan Berlīnē un Roškotā, līdz 1843. gadā apmetās uz pastāvīgu dzīvi Sagānas pilī, ko atpirka no savas māsas Paulīnes dēla Konstantīna (*Constantine, Prince of Hohenzollern-Hechingen*)⁹³. Līdz ar pili viņa ieguva Sagānas hercogienes titulu, ko 1784. gadā Prūsijas karalis Frīdrihs Lielais (*Friedrich der Große*)⁹⁴ bija izveidojis viņas vecākajai mātai Vilhelmīnei. Sagānā viņai piederēja 5 pilsētas, 171 ciemati, kā arī 8000 dvēseļu⁹⁵.

1848. gada oktobrī Sagānā sākās zemnieku sacelšanās, kuras laikā, pretēji citiem vietējiem aristokrātiem, kas metās bēgt, Doroteja parādīja lielu drosmi, organizējot savas pils aizsardzību.

1861. gadā Doroteja cieta smagā satiksmes negadījumā, pēc kura hercogienes veselība neatgriezeniski pasliktinājās. Visi viņas tuvākie cilvēki rūpīgi sekoja līdzī viņas veselības stāvoklim un centās viņu apmeklēt pēc iespējas biežāk, labas veselības

⁹⁰ Misoffe, Michel. Les derniers jours de la duchesse de Dino. Pieejams: <http://www.le-prince-de-talleyrand.fr/derdino.html> [skatīts 2014., 18. maijā]

⁹¹ Grāfs La Rošfoko (Louis François Sosthène Ier, 19.02.1785. – 05.10.1864.) – 19. gs. Francijas politiķis un virsnieks

⁹² Larocheffoucauld, M de. Esquisses et portraits. Tome 2. Paris: Léautey, 1845, p.342

⁹³ Princis Konstantīns (16.02.1801. – 03.09.1869.) – pēdējais Hoencollernas-Hehingenas princis

⁹⁴ Frīdrihs II (24.01.1712. – 17.08.1786) - Hoencollernu dinastijas Prūsijas karalis, valdījis no 1740. gada līdz savai nāvei.

⁹⁵ Dutertre, Gilles. La vie mouvementée de Dorothee de Courlande, duchesse de Dino, <http://gillesenlettonie.blogspot.com/2012/09/la-vie-mouvementee-de-dorothee-de.html> [skatīts 2014., 10. apr.]

vēlējusmus viņai izteica pat Prūsijas karaliene⁹⁶ Augusta (*Augusta von Sachsen-Weimar-Eisenach*)⁹⁷. Par spīti ciešanām, viņa turpināja interesēties par savas zemes politiku un Eiropas nākotni.

Hercogiene mira 1862. gada 19. septembrī.

Sagānas īpašumu mantoja Dino hercogienes vecākais dēls Luijs Napoleons. Uz to brīdi, kad Doroteja nomira, viņai jau bija tik daudz pēcnācēju, ka tas zināmā mērā ļauj Doroteju uzskatīt par vienu no Eiropas ciltsmātēm⁹⁸. Dorotejas pēcnācēji apvienoja Taleirānu dzimtas un hercoga Pētera bagātības, nesdami tālāk Sagānas hercogu titulu. Pateicoties saistībai ar Taleirāna vārdu un daudzajiem īpašumiem, leģenda par Dino hercogienu un Kurzemes vārds vēl aizvien ir zināmi gan Francijā, gan Polijā, kā arī Vācijā un Čehijā⁹⁹.

⁹⁶ Misoffe, Michel. Les derniers jours de la duchesse de Dino. Pieejams: <http://www.le-prince-de-talleyrand.fr/derdino.html> [skatīts 2014., 18. maijā]

⁹⁷ Saksijas Augusta (30.09.1811. – 07.01.1890.) – Prūsijas karaļa Viliama I sieva, Prūsijas karaliene, no 1861. līdz 1888. gadam.

⁹⁸ Beau, André. Lignée de la duchesse de Dino au musée Talleyrand, château du Marais. - "*Lorsqu'en 1862, elle mourut en quasi-souveraine dans son château de Sagan, loin de France, sa descendance était déjà nombreuse, ce qui, dans une large mesure, permet de la désigner comme l'une des grands-mères de l'Europe.*" Pieejams : http://www.talleyrand.org/famille/lignee_duchesse_dino.html [Skatīts 2014., 27. feb.]

⁹⁹ Lancmanis, Imants. Mūžīgais un efemērais. Rundāle, 2004. Pieejams: http://www.pilis.lv/a_pnm/view_rec.php?id=37 [skatīts 2014., 22. martā]

KOSMOPOLĪTISMA IEZĪMES DINO HERCOGIENES BIOGRĀFIJĀ

Par šī bakalaura darba mērķi tika izvirzīts parādīt Dino hercogienes personību no kosmopolītisma aspekta, tā uzsverot viņas nozīmi 19. gadsimta Eiropas vēsturē, tāpēc darba turpinājumā autore centīsies Doroteju raksturot, izmantojot jau šī darba teorētiskajā daļā definētās pazīmes, kas raksturo kosmopolītisko sabiedrību 19. gadsimta sākumā. Kā būtiskākais avots Dorotejas biogrāfijas pētīšanā šeit tiks izmantots franču autore Mišelīnas Dipuī vēsturiskais romāns “Dino hercogiene”¹⁰⁰, kā arī Etjēna Lamī rakstītais priekšvārds Dorotejas atmiņām¹⁰¹, ko apkopojusi viņas mazmeita princese Radzivila. Abas grāmatas ir balstītas uz daudzām korespondencēm, kā arī Dorotejas un viņas laikabiedru atmiņām, līdz ar to tās uzskatāmas par ļoti svarīgiem avotiem par Dino hercogienes dzīvi.

- Kosmopolīti bija un ir pasaules pilsoņi un sevi nenorobežo no citām tautām, viņi dzīvoja pārliecībā, ka ir ceļā uz valstu vienotību un valstu robežām būs aizvien mazāka nozīme, tātad viņi dzīvoja opozīcijā ar nacionālistiem un patriotiem. Kosmopolīti neizjuta emocionālu pieķeršanos savai valstij un nepieciešamību cīnīties par tās neatkarību un atzīšanu, jo visas valstis viņiem šķita vienlīdz interesantas un svarīgas.

Dino hercogiene bija ietekmīgas baltvācu ģimenes atvase, un viņas vecāku zeme bija mūsdienu Latvijas teritorija, tomēr Doroteja savu dzīvi nodzīvoja dažādās valstīs – viņa uzauga Vācijā, pēc precībām pārcēlās uz Franciju, vēlāk, Vīnes kongresa laikā uzturējās Vīnē, bet 1830. gadā kopā ar Taleirānu devās vairākus gadus ilgā diplomātiskā ceļojumā uz Angliju. Savukārt mūža nogalē viņa vislabprātāk pavadīja laiku savā Silēzijas muižā, kas atrodas tagadējās Polijas teritorijā. Katrā no šīm valstīm Dorotejai piederēja īpašumi, un viņa aktīvi iesaistījās vietējās aristokrātijas dzīvē.

Doroteja savas dzīves laikā praktiski nemaz neapmeklēja savu senču zemi – Kurzemi – un to nevērtēja īpaši augstu. Pirmoreiz viņa to apmeklēja 1806. gadā, meklējot patvērumu Napoleona karu laikā. No šī laika Dorotejai nav pozitīvu atmiņu,

¹⁰⁰ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006.

¹⁰¹ Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.1.

un viņai pret Kurzemi bija visai daudz aizspriedumi¹⁰². Iemesls, kāpēc viņas atmiņas ir tik negatīvas, varētu būt saistīts ar to, ka Doroteja Kurzemē bija piespiedu kārtā, kara dēļ. Jau ierašanās tur nebija patīkama – Doroteja bija spiesta Berlīni pamest ļoti strauji, tāpēc viņa nepaguva pienācīgi sagatavoties ceļam un ceļoja praktiski bez bagāžas¹⁰³. Savu vecāku dzimtenē viņa jutās kā izsūtījumā¹⁰⁴. Par spīti šiem nosacīti attaisnojošajiem apstākļiem, nevar noliegt, ka Dorotejas noraidošā attieksme pret Kurzemi zināmā mērā nonāk pretrunā ar principu par kosmopolītu atvērtību visām valstīm. No otras puses, tas var liecināt par kādu citu kosmopolītiem raksturīgu pazīmi – kosmopolīti nemēdza lolot patriotiskas jūtas pret savu dzimteni.

Interesants ir fakts, ka, būdama vāciete, Vīnes kongresa laikā Doroteja, palīdzot savam radniekam Šarlam Morisam de Taleirānam, cīnījās par Francijas interesēm, nevis aizstāvēja savai mentalitātei tuvāko Vāciju vai Prūsiju, tātad viņai patiešām nebija raksturīgs izteikts nacionālisms.

- Kosmopolīti sevi neierobežo tikai vienā valstī – viņi ir atvērti visai pasaulei. Kosmopolīti aktīvi seko līdzi gan politiskajām, gan kulturālajām norisēm visā Eiropā un pasaulē, un ir notikumu dalībnieki.

Kā apliecinot Dorotejas kosmopolītismu, Etjēns Lamī priekšvārdu Dino hercogienes atmiņu izdevumam, ko apkopojusi viņas mazmeita sāk ar apgalvojumu, ka Doroteja bija viena no 19. gadsimta viseiropiskākajām sievietēm¹⁰⁵.

Dzīvošana līdzās mātei un viņas daudzajiem draugiem no Prūsijas, Polijas, Zviedrijas un citām valstīm ļāva Dorotejai jau agrā vecumā saskarties ar Eiropas tautu politiskajām un militārajām problēmām¹⁰⁶. Doroteja bija ļoti atvērta norisēm visā Eiropā un pasaulē, un pārzināja gan politiku, gan zinātni. Tāpat viņa bija ļoti daudz lasījusi, kas ievērojami paplašināja viņas redzesloku¹⁰⁷. Kā Doroteja rakstīja savās atmiņās, viņas mājskolotājam Piatolli piederēja plaša bibliotēka ar “gan labām, gan sliktām grāmatām” un meitene labprāt stundām ilgi uzskatījās šajā bibliotēkā,

¹⁰² Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 72. lpp.

¹⁰³ Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.50.

¹⁰⁴ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 74. lpp.

¹⁰⁵ Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.1.

¹⁰⁶ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 62. lpp.

¹⁰⁷ Larocheffoucauld, M de. Esquisses et portraits. Tome 2. Paris: Léautey, 1845, p.339

iepazīdamās ar visu tur pieejamo literatūru¹⁰⁸.

Tā kā Doroteja augot bija nepārtraukti atradusies dažādu politisko pārmaiņu vidū, arī Napoleona radītais apvērsums Eiropā, kad gandrīz visas valstis tika ierautas karā, nespēja Doroteju pārsteigt, un viņa bez īpaša izbrīna vēroja, kā mainās politiskā situācija.

Kā ievērojamā franču politiķa un diplomāta Šarla Morisa de Taleirāna dzīvesbiedrei Dorotejai bija iespēja piedalīties Eiropas būtiskākajos politiskajos notikumos. Šī draudzība bija ļoti nozīmīga, jo deva Dorotejai arī iespēju apgūt Francijas vēstures un diplomātijas noslēpumus no sava laika izcilākā diplomāta, kas 1814. gadā tika iecelts par Francijas ārlietu ministru. Atrašanās tik tuvu personai, kas spēja ietekmēt politisko notikumu gaitu Eiropā, nenoliedzami saasināja arī Dorotejas interesi par šiem procesiem.

Taleirāns labprāt pavadīja laiku kopā ar Doroteju un arī viņu iesaistīja politiskajos procesos. It īpaši ievēribas cienīga ir Dorotejas dalība Vīnes kongresā no 1814. līdz 1815. gadam, kura laikā Eiropas nozīmīgākie politiķi centās vienoties par to, kā Eiropā atjaunot kārtību pēc Napoleona kariem. Kongress bija viena no pirmajām reizēm vēsturē, kad Eiropas valstu pārstāvji tikās vienuviet, lai vienotos par līgumu slēgšanu. Šis process tika veikts ļoti ilgu pārrunu laikā, kas bieži vien bija neformālas, un tajās bija iesaistītas ne mazums intrigu. Taleirāna mērķis bija atgūt Francijai vietu starp lielajām tautām un apkārtējo cieņu, un viņš pārstāvēja Francijas karaļa Luija XVIII intereses. Kongresa laikā Doroteja bija Taleirāna labā roka, un viņas pienākumos bija pildīt namamātes lomu.

Paļaujoties uz Dorotejas starojošo skaistumu, smalkjūtību, kā arī spēju piesaistīt uzmanību un patikt, Taleirāns cerēja padarīt Francijas pārstāvniecību kongresā patīkamāku un sev nodrošināt panākumus diplomātiskajās pārrunās. Taleirāns nebija kļūdījies ar šo lēmumu. Nonākusi Eiropas augstākās sabiedrības aprindās, Doroteja ātri vien iejutās un kā izcila namamāte ne vien uzņēma viesus un vadīja vakariņu gaitu, bet arī piedalījās viesu sarunās. Viņas prasmīgi izteiktās piezīmes un joki palīdzēja kļūdēt drūmumu, ko radīja politisku jautājumu iesaistīšana sarunās.¹⁰⁹ Citējot angļu vēsturnieci Keitiju La Plantu (Katie La Plant), franču vēsturnieks Villemans (Villemain) rakstījis, ka daudzās situācijās Doroteja, labāk kā jebkurš

¹⁰⁸ Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.29.

¹⁰⁹ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 150. lpp.

profesionāls diplomāts, spēja pretinieku pārvērst sabiedrotajā, šādi veicinot Taleirāna plānu īstenošanos¹¹⁰. Dorotejas spožā personība ļāva viņai nepalikt ēnā, pat stāvot blakus tik nozīmīgai un ietekmīgai personai kā Taleirānam. Doroteja izbaudīja iespēju būt uzmanības centrā, un tikt aplidotai un apbrīnotai.

Doroteja pildīja arī Taleirāna sekretāres lomu¹¹¹, tāpēc viņa bija lietas kursā par visiem politiskajiem dokumentiem un vēstulēm, ko viņš saņēma vai rakstīja, un politiskās norises viņai nebija nekāds noslēpums.

Kongress ietvēra ļoti daudz dažādu izklaižu, un brīžiem šķita, ka tā dalībnieki ir vairāk ieinteresēti jautri pavadīt laiku, nekā risināt visus Eiropai tik svarīgos jautājumus. Zināmā mērā viss kongress bija kā teātris, kura dalībnieki centās pēc iespējas labāk izklaidēt viens otru, lai gūtu panākumus, un Doroteja ar savu brīnišķīgo izskatu un izturēšanos, kā arī bērniībā apgūtajām aktrises prasmēm, spēja neuzbāzīgi ietekmēt atsevišķu lēmumu pieņemšanu Francijas labā.

Taleirānam bija izdevīga šāda kongresa procesa novilcināšana ar izklaidēm, kuras organizēt palīdzēja arī Doroteja, lai iegūtu vairāk laika pārējās valstis noskaņot Francijas labā. Kaut arī Napoleona neparedzētā atgriešanās no izsūtījuma 7. martā iedragāja Taleirāna diplomātiskos panākumus Francijas tēla reanimēšanā, viņam tomēr izdevās panākt savai valstij labvēlīgus lēmumus. Kongress noslēdzās ar miera līguma parakstīšanu 1815. gada 9. jūnijā.

Saistībā ar Dorotejas iesaistīšanos Eiropas politikā un diplomātiskajā dzīvē, būtiski pieminēt arī epizodi, kad 1830. gadā Taleirāns tika nozīmēts par vēstnieku Londonā. Doroteja viņam ar prieku devās līdzī šajā diplomātiskajā misijā, jo nogurusi no vienmuļās ikdienas, alka atklāt pasaules priekus¹¹². Londonas kosmopolītiskajā sabiedrībā viņa tika ļoti labi uzņemta, un ļoti veiksmīgi pildīja vēstnieka kundzes pienākumus, rīkojot viesības un uzņemot ciemiņus.

- Kosmopolīti ir tolerantī un stāv pāri nacionālajām, reliģiskajām, ētiskajām, sociālajām un kulturālajām atšķirībām. Viņi ātri pielāgojas citas zemes tradīcijām un paražām, kā arī izrāda interesi par citādo, atšķirīgo. Kosmopolīti spēj vienlīdz labi

¹¹⁰ La Plant, Katie. But What Are Politics If Not Women? 2011. Pieejams: http://www.lourdes.edu/Portals/0/Files/Academics/ArtsSciences/History/Online_Narrative_History/ONHJ11summer/PDF/Congress_of_Vienna.pdf [skatīts 2014., 20. maijā]

¹¹¹ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 154. lpp

¹¹² Aubret-Ehnert, Françoise. Un destin franco-allemand de Dorothee de Courlande a la duchesse de Dino SAgan (1793-1862). Mai, 2011. Pieejams: http://www.talleyrand.org/famille/destin_franco_allemand.html [skatīts 2014., 20. maijā]

iejusties jebkuras valsts sabiedrībā, pieņemot katras vietas tradīcijas un paradumus, un katrā valstī jūtas kā mājās.

Kā jau autore minēja, Dino hercogiene piedzima vāciskā vidē, un uzauga kopā ar Prūsijas karaliskās ģimenes bērniem¹¹³, līdz ar to šī mentalitāte viņai nenoliedzami bija tuvāka Tieši tāpēc laulības 15 gadu vecumā ar vīru, kas bija francūzis, Doroteju nesajūsmināja, un savu bērņības zemi viņa atstāja nelabprāt. Doroteju ietekmēja fakts, ka Prūsija un Francija bija sāncenses, un uzaugot, viņa noteikti nereti saskārās ar to, ka prūšu vidē Francija tika noniecināta. Kā Doroteja atzina savās atmiņās, viņa neko nezināja par Parīzi, vai par viņas vīra ģimeni, un viņas vienīgās zināšanas bija gūtas tikai no aptuveni dzirdētiem viedokļiem Vācijā, kas reti kad bija frančiem labvēlīgi.¹¹⁴

Tomēr, pielāgoties jaunajiem apstākļiem Dorotejai palīdzēja rakstura iezīme, kas, kā uzskata Mišelīna Dipuī, piemita visiem Bīroniem – spēja “pārvarēt aizspriedumus un nepatiku ziņkārē un vērbā”, kas ir noderīgas īpašības, atklājot pasauli¹¹⁵. Šīs ir īpašības, kas nepieciešamas arī jebkurai kosmopolītam. Doroteja apņēmas iepazīt un izprast franču sabiedrību. Jāatzīst, ka sākotnēji Parīze Doroteju nesaistīja, un viņa pat nav atstājusi nekādas piezīmes par saviem iespaidiem šajā jaunajā un svešādajā zemē¹¹⁶.

Par spīti tam autore sliecas domāt, ka, kaut arī Doroteja spēja iekļauties daudzu valstu sabiedrībā, viņu nereti pavadīja “neiederēšanās sajūta” – proti, Doroteja bija audzināta vāciskā garā, tāpēc vēlāk, kad viņa bija spiesta dzīvot Francijā, viņa tur jutās neiederīga. Turpretī pēc draudzības saikņu nodibināšanas ar frančiem, uz viņu sāka ar aizdomām skatīties Vācijā, jo Napoleona karu dēļ abas valstis bija nelabvēlīgi noskaņotas viena pret otru.

Citējot franču vēsturnieci Fransuāzu Aubrehtu-Ehnerti, kādā savā vēstulēm, pēc atgriešanās Parīzē no diplomātiskās misijas Londonā 1834. gadā, Doroteja ar nožēlu atzīst, ka pat pēc divdesmit gadiem, kas pavadīti Parīzē, viņa vēl aizvien tur tika uzskatīta par svešinieci pat ģimenē, kurā bija ieprecējusies¹¹⁷. Luija-Filipa

¹¹³ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 138. lpp.

¹¹⁴ Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.29.

¹¹⁵ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 102. lpp.

¹¹⁶ Turpat, 105. lpp.

¹¹⁷ Aubret-Ehnert, Françoise. Un destin franco-allemand de Dorothee de Courlande a la duchesse de Dino SAgan (1793-1862). Mai, 2011. Pieejams: http://www.talleyrand.org/famille/destin_franco_allemand.html [skatīts 2014., 20. maijā]

(*Louis-Philippe Ier*)¹¹⁸ laika buržuāzija viņu nepieņēma, un viņai nebija laba reputācija. Doroteja šķita pārāk liberāla un ārzemnieciska, par spīti tam, ka lieliski pārvaldīja franču valodu. Tāda pat situācija atkārtojās, arī vēlāk nonākot Berlīnes galmā¹¹⁹.

Runājot par reliģiju, jāatzīst, ka Doroteja sākotnēji nebija reliģioza, bērnībā viņa baznīcā bija tikai vienu reizi, un secināja, ka tā nespēj saistīt viņas uzmanību¹²⁰. Par spīti tam, Doroteja tika kristīta 1808. gadā Berlīnes Svētā Nikolasa luterāniskajā baznīcā, tomēr viņa nesaņēma nekādu izglītību par citām reliģijām.¹²¹

Savu reliģiju Doroteja nolēma mainīt 1811. gadā Francijā, jo vēlējās būt katoliete, tāpat kā viņas vīrs un bērni, šādi parādot savu spēju pielāgoties.

• Saskaņā ar Kanta izvirzīto kosmopolītisma definīciju, ikvienam ir tiesības apmeklēt jebkuru vietu uz zemes, nesaskaroties ar neviesmīlību, ja vien viņš pats tur neierodas ar ļauniem nodomiem. Kosmopolītu dzīvesveids nenoliedzami ir saistīts ar ceļojumiem, un savu ceļojumu laikā viņi nesaskārās ar būtiskiem šķēršļiem. Ceļojumi var būt saistīti gan ar personīgiem mērķiem, gan kā politiskajiem emigrantiem. Tāpat, kosmopolītu dzīvesveidam nebija negatīva ietekme uz vietējo iedzīvotāju dzīvesveidu. Šī kosmopolītiskā apziņa izpaudās arī kā empātija pret jebkuras cilvēciskas būtnes ciešanām, tādējādi veicinot cilvēces solidaritāti.

Jau no mazām dienām Dino hercogiene uzturējās dažādās pilīs un īpašumos, regulāra ceļošana viņai nebija nekas neparasts.

Kaut gan abi Dorotejas vecākiem bija saknes Kurzemes hercogistē, viņa pati piedzima Fridrihsfeldes pilī, netālu no Berlīnes. Dzīves turpmākajos gados viņa regulāri mainīja dzīvesvietu, pārmaiņus uzturoties dažādos viņas vecāku īpašumos – mātes pilī Lēbihavā un tēvam piederošajā Sagānas pilī. Septiņu gadu vecumā viņa devās uz Černina pili Prāgā, kur pavadīja ziemu. Astoņu gadu vecumā Doroteja kopā ar saviem privātskolotājiem devās uz tēva Berlīnes pili *Unter den Linden*.

Sākoties Napoleona kariem 1806. gadā, Doroteja patvērās savu vecāku dzimtenē – Kurzemē, un kara izpostītajā Berlīnē atgriezās tikai 1807. gada ziemā.

¹¹⁸ Luijs Filips I (06.10.1773. – 26.08.1850) pēdējais Francijas karalis, Orleānas dinastijas pārstāvis, valdījis laikā no 1830. līdz 1848. gadam.

¹¹⁹ Aubret-Ehnert, Françoise. *Le château de Sagan*. Augusts, 2000. Pieejams: http://www.talleyrand.org/lieux/chateau_de_sagan.html [skatīts 2014, 28. apr.]

¹²⁰ Dipuī, Mišelīna. *Dino hercogiene*. Rīga: Atēna, 2006., 58. lpp.

¹²¹ Turpat., 87. lpp.

1808. gadā Doroteja devās uz Lēbihavas pili, savukārt uzreiz pēc laulībām ar Taleirāna brāļadēlu Frankfurtē, Doroteja apmetās uz dzīvi Francijā, kur galvenokārt uzturējās Parīzē, kā arī Taleirānam piederošajā Ronī pilī (*Château de Rosny*). 1811. gadā Doroteja kopā ar Taleirānu devās uz Senžermēnas (*Saint-Germain*) Jauno pili (*Château Neuf*).

Lai patvertos no Napoleona karu postījumiem, 1813. gada februāra beigās Doroteja uz īsu brīdi atgriezās Vācijā, piedrodoties savam vīram Leipcigā (Leipzig). Tomēr jau pēc mēneša viņa atgriezās Francijā.

1914. gada vasarā Doroteja devās uz pašreizējās Beļģijas teritorijā esošo pilsētu Spā (*Spa*). Šī paša gada rudenī viņa uz desmit mēnešiem apmetās Vīnē, Kaunicas pilī (*Palais Kaunitz*), kur aktīvi darbojās Vīnes kongresā.

Dorotejas dzīvesveids liecina, ka šajā laikā Eiropā robežas nepastāvēja, un viņa varēja brīvi ceļot no vienas vietas uz citu. Turklāt lielā daļā šo valstu Dorotejai bija personīgie zemes īpašumi, viņas pārvaldībā bija arī īpašumā esošo muižu zemnieki. Doroteja pret viņiem izturējās ļoti labvēlīgi, un spēja uzlabot savu padoto dzīves kvalitāti. Savās atmiņās viņa rakstīja, ka: “Darīt labu ir savas varas parādīšanas veids, kas mani vienmēr ir īpaši valdzinājis. Tāpēc es visos laikos esmu centusies būt laba pret saviem padotajiem, un tiem, kas man izrādīja uzticību, lūdzot palīdzību vai aizsardzību.”¹²²

Autore jau minēja, ka 1806. gadā trīspadsmit gadu vecumā apmeklējot savu senču zemi Kurzemi, Doroteja bija šokēta par to, cik sliktos apstākļos tur dzīvoja zemnieki, un ka dzimtbūšana vēl arvien nebija atcelta, un viņa iebilda pret šo zemnieku verdziskumu¹²³. Saskārusies ar Napoleona kara šausmām, Doroteja kopā ar māti par saviem līdzekļiem izveidoja kara slimnīcu, kurā rūpējās par franču cietumniekiem¹²⁴, tā parādot savu spēju just līdzī cietim.

- Kosmopolītiskas personas bieži tikās salonos, kuros varēja apmainīties ar viedokļiem un idejām, gūt kontaktus un parādīt sevi, kā arī izklaidēties. Kosmopolītiem bija arī tendence savos īpašumos pulcēt ap sevi citus intelektuāļus, tādējādi veidojot nelielus kultūras centrus.

Kā autore rakstīja jau darba iepriekšējās nodaļās, Dino hercogienes māte bija

¹²² Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.35

¹²³ Dīpuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 73. lpp.

¹²⁴ Dīpuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 78. lpp.

slavena ar saviem saloniem Berlīnē un Lēbihavā, kas nenoliedzami būtiski iespaidoja Dorotejas bērnību. Annas Šarlotes kosmopolītiskajos salonos valdīja franciskas ietekmes¹²⁵. Mātes iedvesmota, arī Doroteja savas guvernantes vadībā jau trīspadsmit gadu vecumā atvēra savu pirmo salonu, kas pulcēja daudzus ietekmīgus tālaika Berlīnes rakstniekus, aktierus, mūziķus un reliģiju zinātniekus, piemēram, Berlīnes tālaika slavenāko aktrisi *madame Uncelmani (Unzelmann)*¹²⁶ un Berlīnes nacionālā teātra direktoru Augustu Vilhelmu Ifflandu (*August Wilhelm Iffland*)¹²⁷ un pat ievērojamo vācu rakstnieku Frīdrihu Šilleru¹²⁸. Arī vēlākajos gados Doroteja savos īpašumos Sagānā un Roškotā, kā arī citur, pulcēja daudzus savus ietekmīgos draugus un domubiedrus.

Jau kopš bērnības, iespējams, tēva iespaidā Doroteja bija aizrāvusies ar teātri, un viņa ļoti labprāt to apmeklēja. Rīkojot savu salonu Berlīnē, kurā piedalījās arī aktieri, Doroteja bija apguvusi aktiermākslas un deklamēšanas pamatus, un šīs prasmes viņai lieti noderēja Vīnes kongresa laikā¹²⁹, kad viens no viņas uzdevumiem bija izklaidēt kongresa dalībniekus.

Dorotejai no savas bērnības atmiņā palika krāšņas, plaša vēriena balles, ko viņas tēvs Sagānā rīkoja par godu tuvinieku dzimšanas dienām, pulcējot visdažādākos viesus.¹³⁰ Arī Doroteja, pieaugot un savā īpašumā iegūstot Sagānas pili, turpināja tēva aizsāktās laipnas viesmīlības tradīcijas¹³¹.

Pirmoreiz ierodoties Parīzē, Doroteja un viņas māte bija bieži aicinātas uz Taleirāna rīkotajām vakariņām, kurās piedalījās dažādi ministri, valsts padomnieki, senatori un deputāti, lai varētu apmainīties ar jaunākajām ziņām un viedokļiem¹³². Gan kopā ar vīru, gan Taleirāna pavadībā, Doroteja apmeklēja dažādas balles, kurās piedalījās augstākā sabiedrība, un iepazīna Parīzes saviesīgo dzīvi.

1810. gadā Dorotejai bija iespēja piedalīties vēl kādā augstākās sabiedrības centrā – imperatores Luīzes eklektiskajā galmā, kur viņai kā vienai no trīsdesmit trīs īpaši izraudzītām jaunām un aristokrātiskām sievietēm, bija iespēja pavadīt imperatori

¹²⁵ Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.39

¹²⁶ Frīderike Augusta Konradīne Uncelmane (1766. – 1814.) – vācu aktrise

¹²⁷ Augusts Vilhelms Ifflands (1759. – 1814.) – Berlīnes nacionālā teātra aktieris, dramaturgs un direktors

¹²⁸ Sobkova, H. Sagānas Katrīna. Rīga: Zinātne, 1999., 127. lpp.

¹²⁹ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 156. lpp.

¹³⁰ Turpat, 48. lpp.

¹³¹ Turpat., 48. lpp.

¹³² Turpat, 107. lpp.

viņas ceļojumos, izbraukumos un pastaigās¹³³.

Arī dalība Vīnes kongresā izpaudās kā neskaitāmu svinību virkne, kurā piedalījās valstu pārstāvji no visas Eiropas. Kongresa dalībnieki ik dienu tikās uz pārrunām un kopā pusdienoja, bet vakarā tika rīkotas gan balles, gan koncerti un sacīkstes.

Tā kā Doroteja jau no bērnības piedalījās šāda veida pasākumos, viņai šī vide nebija sveša, līdz ar to arī iekļaušanās 19. gadsimta kosmopolītu vidē nesagādāja nekādas grūtības.

- Kosmopolīti bija poliglotti un prata vairākas Eiropas valodas, kurās varēja brīvi sazināties, par vienu no ļoti plaši izmantotām valodām kļuva franču valoda, kas tika oficiāli izmantota gadījumos, kad kontaktējās dažādu nacionalitāšu pārstāvji.

Dorotejas dzimtā valoda bija vācu valoda, tomēr viņa jau bērnībā sāka mācīties arī angļu un franču valodas, un šīs valodas viņai noderēja visu dzīvi, aktīvi komunicējot ar dažādu nacionalitāšu pārstāvjiem. Saskaņā ar Dorotejas bērnības atmiņām, jau astoņu gadu vecumā Doroteja prata nevainojami runāt trijās valodās – franču, vācu un angļu, savukārt, kā savās atmiņās vēlāk liecina grāfs La Rošfoko, pieaugusi, Doroteja runāja četrās vai piecās valodās¹³⁴. Par spīti tam, ka Doroteja ne vienmēr jutās iederīga visās valstīs, kurās viņa uzturējās, tas noteikti nebija valodas barjeras dēļ.

Interesants ir fakts, ka, slēdzot laulību līgumu ar Edmonu de Taleirānu, tas bija sastādīts gan franciski, gan vāciski, un ietvēra laulātā pāra īpašumu sarakstu, līdz ar noteikumiem, kā tos pārvaldīt. Arī šāds sadzīvīvs sākums liecina par dzīvi kosmopolītiskā sabiedrībā.

- Kosmopolīti ir atvērti un sabiedriski, kā viens no tā izpausmes veidiem bija aktīvas korespondences uzturēšana ar saviem draugiem, paziņām un ģimeni dažādās valstīs. Vēstulēm bija ļoti dažāds raksturs – tās bija gan lietišķas, ar darījumu raksturu, gan personīgas.

Dino hercogiene bija sabiedriska, visos viņas īpašumos bieži viesojās ciemiņi, un viņa prata uzturēt labas attiecības ar visiem. Tā vietā, lai uzsāktu nenozīmīgus

¹³³ Turpat., 114. lpp.

¹³⁴ Larocheffoucauld, M de. Esquisses et portraits. Tome 2. Paris: Léautey, 1845, p.339

strīdus, viņa drīzāk pievēra acis, lai nesaskartos ar to, ko viņa nebūtu varējusi pieņemt¹³⁵. Diplomātija viņa ļāva atrast izeju no vissarežģītākajām situācijām.

Dino hercogiene uzturēja aktīvu korespondenci gan ar savu ģimeni, gan ar saviem draugiem un mīļākajiem. Daudzas viņas vēstules ir apkopotas krājumos un ir pieejamas plašākai apskatei viņas bijušajās dzīvesvietās. Tomēr saviem pielūdzējiem viņa lūdza savas vēstules sadedzināt, tāpēc liela to daļa ir zudušas¹³⁶.

- Pateicoties plašajiem kontaktiem un biežajiem ceļojumiem, kosmopolītu paziņu lokā bija dažādu nacionalitāšu pārstāvji.

Doroteja jau kopš mazām dienām atradās daudz nacionālā sabiedrībā. Viņas piedzimšanas brīdī klāt bija viņas mātes toreizējais mīļākais poļu izcelsmes grāfs Aleksandrs Batovskis, kas reizēm tiek uzskatīts par viņas iespējamo tēvu. Šīs baumas un to ticamību autore apskatīja jau darba iepriekšējā nodaļā. Par Dorotejas krustmāti kļuva Prūsijas princese Luīze. Arī pieaugot Dorotejai visapkārt bija dažādu nacionalitāšu pārstāvji – Sagānas pilī, kur viņas tēvs vadīja aktīvu kulturālo dzīvi, tika pulcēti itāliešu dziedātāji, kā arī aktieri no dažādām valstīm. Hercogs Pēteris mīlēja uzņemt viesus, un pie viņa, saskaņā ar Dorotejas atmiņām, ciemojās “ne tikai visi provinces iedzīvotāji, bet arī vēl daudz svešinieku, kas ieradās no Berlīnes, Prāgas vai Drēzdenes.”¹³⁷

Bieži viesi Dorotejas bērnības pilī Tannenfeldē bija jauns emigrējušu franču pāris, kas uzturējās Erfurtē (*Erfurt*) – barons de Vitrols (*Vitrolles*)¹³⁸ un viņa sieva Folvila (*Folville*) jaunkundze, kas savās atmiņās¹³⁹ ir aprakstījuši savus iespaidus par mazo Doroteju¹⁴⁰.

1798. gadā kopā ar ģimeni uzturoties Karlsbādes īpašumā, Doroteja sastapās ar šajā darbā jau minēto somu baronu Gustavu Mauricu Armfeltu, kas viens no pirmajiem sāka pievērst uzmanību Dorotejas izglītības jautājumam, par ko runāts šīs nodaļas turpinājumā.

Būtisks aspekts ir arī laulības – kosmopolīti nereti precējās ar citu tautību pārstāvjiem. Izņēmums nebija arī Doroteja, kas tika salaulāta ar franču ģenerāli

¹³⁵ Larochevoucauld, M de. *Esquisses et portraits*. Tome 2. Paris: Léautey, 1845, p.340

¹³⁶ Beau, André. *Lignée de la duchesse de Dino au musée Talleyrand, château du Marais*. Pieejams : http://www.talleyrand.org/famille/lignee_duchesse_dino.html [Skatīts 2014., 27. feb.]

¹³⁷ Dīpuī, Mišelīna. *Dino hercogiene*. Rīga: Atēna, 2006., 48. lpp.

¹³⁸ Eišēns Fransuā d'Arno Vitrols (1774 – 1854) – barons, franču politiķis

¹³⁹ Vitrolles. *Mémoires*. Paris: Gallimard, 1952.

¹⁴⁰ Dīpuī, Mišelīna. *Dino hercogiene*. Rīga: Atēna, 2006., 46. lpp.

Edmonu de Taleirānu–Perigoru. Arī pārējie viņas precību kandidāti bija dažādu tautību pārstāvji. Precinieku izvēlē šajā laikā daudz būtiskāka par tautību bija sociālā stāvokļa atbilstība un laulību politiskais vai materiālais izdevīgums. Jau piecu gadu vecumā Doroteja saņēma pirmo precību piedāvājumu, kad barons Armfelts izteica vēlmi viņu apprecēt ar savu vecāko dēlu, kam tolaik bija tikai septiņi gadi¹⁴¹. Jaunībā Doroteja gribēja apprecēt poļu kņazu Adamu Čartoriski, tomēr apkārtējie šīs laulības neatbalstīja.

Dorotejai bija arī ļoti plašs draugu loks, ar kuriem viņa regulāri uzturēja saikni, rakstot viņiem vēstules. Viena no liecībām par viņas draugu dažādajām nacionalitātēm ir izteiktās līdzjūtības pēc Dorotejas nāves. Viņas sērojošo draugu vidū bija dažādu tautību personas gan no Anglijas, kā lēdija Džersija (*lady Jersey*) un Vestmorlandas grāfiene (*comtesse Westmorland*), gan Vācijas, kā Ratiboras hercogiene (*duchesse Ratibor*), gan Austrijas, kā grāfiene Koloredo (*comtesse Colloredo*)¹⁴².

- Kosmopolītisma tendences skāra galvenokārt elitāro un intelektuālo sabiedrības daļu, kam bija bijusi iespēja gūt labu izglītību un kas bija izkropuši daudz plašāku redzesloku.

Eiropas kosmopolītisko sabiedrību veidoja galvenokārt dažādu valstu galma pārstāvji, politiķi, intelektuāļi un aristokrāti. Šeit vērts citēt arī latviešu kulturologa Denisa Hanova¹⁴³ aristokrātijas jēdziena papildinājumu – “jēdziens aristokrātija bieži vien tiek lietots saiknē ar intelektuālās elites grupu un tās aktivitātēm, tādējādi apzīmējot māksliniekus, literātus, komponistus, domātājus, zinātniekus un vairāku citu nozaru izcilus pārstāvjus”, kas tiek dēvēti par t.s. gara aristokrātiju¹⁴⁴.

Kā jau iepriekš minēts, Dino hercogienei bija aristokrātiska izcelsme – viņas vecāki pārvaldīja Kurzemes un Zemgales hercogisti. Viņiem bija arī ļoti plaši kontakti ar visu Eiropas aristokrātiju un inteligenci. Šeit der arī atkārtot, ka viņas krustmāte bija Prūsijas princese Luīze, bet viņas pirmā dēla krustvecāki – tālaika Francijas imperators Napoleons un viņa otrā sieva Luīze.

¹⁴¹ Dīpuļ, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 47. lpp.

¹⁴² Misoffe, Michel. Les derniers jours de la duchesse de Dino. Pieejams: <http://www.le-prince-de-talleyrand.fr/derdino.html> [skatīts 2014., 18. maijā]

¹⁴³ Deniss Hanovs – kulturologs, humanitāro zinātņu doktors

¹⁴⁴ Hanovs, Deniss. Eiropas aristokrātijas kulūra 17. -19. gadsimtā. Rīga: Zinātne, 2013., 15. lpp.

Nenoliedzami, liela nozīme bija arī materiālajam stāvoklim – Dorotejas tēvs bija sava laika bagātākais cilvēks Eiropā, un viņa atstātais mantojums varēja Dorotejai nodrošināt pārtikušu dzīvi.

Attiecībā uz izglītību jāatzīst, ka līdz pat septiņu gadu vecumam Dorotejas izglītība bija atstāta pilnīgā novārtā, un viņas vienīgās zinības bija sadzīvē apgūtās valodu prasmes. Viņas izglītību līdz tam uzraudzīja tikai kāda veca angļu guvernante, kas Dorotejai nepatika, un kuras uzskati par audzināšanu bija pārāk nežēlīgi un ietvēra veselības rūdīšanu ar aukstu ūdeni, bet prāta rosināšanu – ar pātagu¹⁴⁵. Situācija mainījās, kad Doroteja sastapa Zviedrijas ministru Ārmfeltu, kurš ieinteresējās par mazās meitenes izglītību. Redzot, ka septiņu gadu vecumā mazā meitene vēl neprata lasīt, bet “prata neklausīt trīs valodās”¹⁴⁶, viņš atklāja, ka Doroteja ir neparasti apdāvināta, un astoņu dienu laikā iemācīja viņai lasīt¹⁴⁷. Šie drīzie panākumi ļāva Ārmfeltam saprast, ka labu skolotāju rokās Doroteja drīz vien apgūtu ļoti daudz. Tāpēc viņš noorganizēja, ka Dorotejai tika nodrošināta mājskološana, kas bija atbilstoši tā laika izglītības standartiem meitenēm. Apmācības Dorotejai nodrošināja vācu guvernante Regīna Hofmane (*Regina Hoffman*)¹⁴⁸, kas vairākus gadus bija uzturējusies Francijā un precējusies ar francūzi. Papildus tam, par Dorotejas audzinātāju tika nozīmēts arī itāļu abats Piatolli (*Scipione Piatolli*)¹⁴⁹, kas iepriekš bija darbojies Polijā. Šādi pat abi Dorotejas skolotāji rādīja piemēru kosmopolītiskam dzīvesveidam.

Abu pasniedzēji bieži vien konfliktēja par to, ko apgūt būtu vissvarīgāk, tāpēc, Doroteja, kā viņa raksta savās atmiņās, izvēlējās mācīties to, kas viņai šķita visnoderīgākais un patīkamākais¹⁵⁰. Tā viņa apguva dejošanu, zīmēšanu un izšūšanu. Viņas mīļākie mācību priekšmeti bija matemātika un citas eksaktās zinības¹⁵¹.

Ierodoties Parīzē, Doroteja iekļuva augstākās sabiedrības saviesīgās dzīves centrā, un guva iespēju iepazīties ar visdažādākajiem aristokrātiem, politiķiem un intelektuāļiem. Vēlreiz noderīgi atgādināt, ka Doroteja darbojās imperatores Marijas

¹⁴⁵ Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.14.

¹⁴⁶ Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.16.

¹⁴⁷ Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006., 57. lpp.

¹⁴⁸ Regīna Hofmane – Kurzemes princeses Dorotejas guvernante

¹⁴⁹ Šipione Piatolli (1749. – 1809.) – florencietis, kas kalpoja Polijā

¹⁵⁰ Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.28.

¹⁵¹ Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann-Levy, 1908., p.30.

Luīzes galmā, un 1911. gadā pēc viņas dēla piedzimšanas, imperators Napoleons un viņa sieva piekrita būt par Dorotejas bērna krustvecākiem.

Dzīves laikā Doroteja uzturējās Eiropas augstākajā sabiedrībā, un viņai bija iespēja tikties ar ļoti ievērojamām personībām, no kurām dažas pat kļuva par būtisku viņas dzīves daļu. Šī sabiedrība, kurā viņa nonāca, bija izteikti kosmopolīta un ļoti izglītota. Bērnībā gūtā izglītība Doroteju ļoti labi sagatavoja dzīvei šādā sabiedrībā.

Kaut arī šis bija laiks, kad kosmopolītisms piedzīvoja savu lielāko uzplaukumu, tas praktiski nemaz neskāra sabiedrības zemākos slāņus un ir attiecināms galvenokārt uz elitāro sabiedrības daļu.

NOBEIGUMS

Bakalaura darba rakstīšanas sākumā tika izraudzīts mērķis parādīt Dino hercogienes personību no kosmopolītisma aspekta, tā uzsverot viņas lielo nozīmi 19. gadsimta Eiropas vēsturē. Autore par saviem darba uzdevumiem izvirzīja izpētīt kosmopolītisma jēdzienu 19. gadsimtā, kā arī pārskatīt Dino hercogienes biogrāfiju, lai atrastu, kādi ir šo abu jautājumu saskarsmes punkti, un rast atbildes uz pētniecisko jautājumu “Kādi biogrāfijas aspekti liecina par Dino hercogieni Doroteju kā kosmopolītisku 19. gadsimta personību?”.

Šī pētījuma veikšanai nepieciešamā informācija tika apkopota, analizēta, interpretēta un salīdzināta, izveidojot trīs lielas nodaļas, kas veltītas kosmopolītisma terminam, Dino hercogienes biogrāfijai un kosmopolītisma iezīmēm Dino hercogienes biogrāfijā.

Tagad, pēc pētījuma veikšanas, autore secina, ka uz pētniecisko jautājumu, ar atsevišķiem izņēmumiem, ir iespējams atbildēt apstiprinoši. Atbilstoši izvirzītajām kosmopolītisma pazīmēm, autore ir konstatējusi, ka Dino hercogiene, līdzīgi kā lielākā daļa viņas laika kosmopolītu, bija aristokrātiskas izcelsmes un piederēja pie sabiedrības inteliģences. Dorotejai nepiemita viņas laikā nacionālistu vidū izplatītās patriotisma jūtas, un viņai daudz nerūpēja ne viņas vecāku dzimtās zemes – Kurzemes hercogistes – liktenis, ne arī Vācijas, kurā viņa bija uzaugusi, aizstāvība Vīnes kongresa laikā. Tā vietā viņa aktīvi iesaistījās visas Eiropas kopējā politikā un kultūras dzīvē, ar kuru saistīti jautājumi nereti tika apspriesti dažādos salonos un inteliģences centros, kuros pulcējās kosmopolīti, un arī Doroteja bija gaidīta viesņa. Šajos salonos un dažādos saviesīgos pasākumos gan viņas mājās, gan viesojoties pie citiem, vienmēr uzturējās ļoti multikulturāla sabiedrība, līdz ar to Dorotejas paziņu loks bija ļoti daudznacionāls. Līdzīgi lielākajai daļai sava laikmeta kosmopolītu, arī Doroteja uzturēja aktīvu korespondenci vairākās valodās, tā uzturot kontaktus ar saviem draugiem un paziņām, kas dzīvoja dažādās Eiropas valstīs.

Lieliskās vairāku valodu zināšanas, kas bija neatņemamas jebkura kosmopolīta prasmes, ļāva viņai bez sarežģījumiem iekļauties jebkurā sabiedrībā, un, kā daudzi kosmopolīti, dzīves laikā Doroteja regulāri ceļoja un daudzas reizes mainīja dzīvesvietu. Dino hercogiene prata pielāgoties katrai dzīves telpai un atrast kontaktu ar vietējo sabiedrību, tomēr tajā pašā laikā jāatzīst, ka, par spīti komunikācijai ar vietējiem, Doroteja ne vienmēr jutās pilnībā pieņemta. Šī arī ir viena no pazīmēm, kas

Doroteju atšķir no ideāla sava laika kosmopolīta. Kā otra neatbilstība sava laika kosmopolītisma tendencēm minama Dorotejas noraidošā attieksme pret viņas vecāku dzimto zemi – tā vietā, lai novērtētu šīs vietas atšķirīgumu, viņa nespēja pieņemt vietējās muižniecības prastumu un zemnieku verdzisko pazemību un nesakoptību.

Tā kā šīs neatbilstības bija attiecināmas uz gadījumiem konkrētās valstīs un vietās, nevis izpaudās kā regulāra tendence, autore sliecas uzskatīt, ka tas netraucē apgalvot, ka lielākoties Doroteja bija atvērta dažādām kultūrām, un viņas dzīvesveids nenoliedzami bija 19. gadsimta kosmopolītismam atbilstošs.

Pētījuma laikā autorei nācās saskarties ar faktu, ka, par spīti Dorotejas nozīmei 19. gadsimta Eiropā, viņas biogrāfija vēl aizvien nav pilnībā izpētīta, jo daudzas viņas vēstules nav apkopotas un publicētas. Autores interesi izraisa Dino hercogienes saikne ar Latviju, un viņas sasniegumi 19. gadsimta Eiropā, kas īpaši izceļami, ņemot vērā sieviešu ierobežoto lomu tā laika sabiedriskajā dzīvē. Tieši tāpēc autore uzskata, ka pētījumus par Dino hercogieni ir vērts turpināt, un tie varētu sagādāt vēl daudz interesantu atklājumu.

KOPSAVILKUMS

- Kosmopolītisma koncepts, kas Eiropā ir pazīstams jau no Senās Grieķijas laikiem, vienkāršojot ir izprotams kā pasaules pilsonība, tomēr laika gaitā šī termina izpratne ir būtiski mainījies, un kosmopolītisms ir izprasts gan kā pozitīva, gan negatīva īpašība.
- Senās Grieķijas laikā kosmopolītisms apzīmēja savas pilsētvalsts pilsonības noliegšanu, sevi atbrīvojot no lokālās politikās telpas un iegūstot plašāku skatupunktu uz politikajām norisēm.
- Viduslaikos kosmopolītisms tika izprasts kā piederība augstākai pasaulei, kurai pieder visi ticīgie.
- Renesanses laikā kosmopolītisma jēdziens piedzīvoja krīzi, jo, iepazīstot pasaules daudzveidību, tās vienotības ideja vairs nešķita iespējama.
- Apgaismības laikmetā, pieaugot interesei par svešām kultūrām un savstarpējiem kontaktiem, kosmopolītisma jēdziens piedzīvoja uzplaukumu, un kosmopolītisks dzīvesveids kļuva populārs inteliģences un aristokrātijas vidū.
- Astoņpadsmitā gadsimta beigās par nopietniem oponentiem kosmopolītiem kļuva patrioti un nacionālisti, kas iebilda pret valstu nacionālo īpatnību nonivelēšanu.
- Būtiska nozīme kosmopolītisma termina definēšanā bija vācu filozofam Imanuelam Kantam, kurš definēja kosmopolītisma likumu, kas attiecās uz saskarsmi starp valstīm un indivīdiem, un noteica, ka saskarsmes laikā neviena no pusēm nedrīkst ciest.
- Mūsdienās kosmopolītisma tendences ir arvien izteiktākas un, pretēji agrākiem laikiem, skar praktiski visu sabiedrību, jo jebkurš notikums var radīt būtiskas sekas, kas ietekmē jebkuru vietu pasaulē.
- Kosmopolītisma definīcija ap 19. gadsimta sākumu visbiežāk pievērsās kosmopolīta attiecību ar dzimteni definēšanai, savukārt mūsdienās definīcijas ir daudz daudzveidīgākas un ietver termina vēsturi, kā arī plašāku viņa uzvedības modeļa skaidrojumu.

- Kosmopolītisma termina izpratne vēsturiski ir bijusi visai nepastāvīga, tāpēc, lai izprastu kosmopolītisma definīciju 19. gadsimtā, nepieciešams atskatīties arī uz iepriekšējiem gadsimtiem, kas būtiski ietekmēja šī termina attīstību.
- Kosmopolītiskai personai 19. gadsimta sākumā raksturīgs neiedalīt pasauli savā valstī un svešā zemē, kosmopolīti bieži ceļo un viegli iejūtas jaunajās zemēs, jo ir tolerantā pret sev jauno un svešādo. Viņi prot vairākas svešvalodas, un šīs zināšanas, rakstot vēstules, palīdz viņiem uzturēt kontaktus ar draugiem no dažādām valstīm. Kosmopolīti lielākoties ir aristokrāti un intelektuāļi, kas tiecas pulcēties dažādos salonos un intelektuālos centros.
- Dino hercogienes biogrāfijā ir pietiekami daudz pazīmju, kas ļauj viņu uzskatīt par kosmopolītisku personu.
- Dorotejas vārds, pateicoties saistībai ar ievērojamo franču politiķi Šarlu Morisu de Taleirānu, vēl aizvien ir zināms mūsdienu Eiropā

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Castellane, Elisabeth de. Souvenirs de la duchesse de Dino publiés par sa petite fille, la Comtesse Jean de Castellane. Préface de M. Étienne Lamy. Paris: Calmann–Levy, 1908.
2. Coulmas, Peter. Les citoyens du monde. Histoire du cosmopolitisme. Paris: Editions Albin Michel S.A., 1995.
3. Hanovs, Deniss. Eiropas aristokrātijas kulūra 17. -19. gadsimtā. Rīga: Zinātne, 2013.
4. Diderot, Denis, d'Alambert, Jean le Rond. Encyclopédie. 1751.–1772. ARTFL Encyclopédie Project. Pieejams: <http://encyclopedia.uchicago.edu/> [skatīts 2014, 6. maijā]
5. Dipuī, Mišelīna. Dino hercogiene. Rīga: Atēna, 2006.
6. Dupuy, Micheline. La duchesse de Dino. France: Perrin, 2002.
7. Jakovļeva, Mārīte. No Kurzemes līdz Sagānai... Grām. Sobkova, H. Sagānas Katrīna. Rīga: Zinātne, 1999. 348. – 368. lpp.
8. Jeuge-Maynard, Isabelle. Le Petit Larousse. Paris: Larousse, 2007., p.254.
9. Kant, Immanuel. Perpetual Peace. London: George Allen&Unwin Ltd, 1917. [Mary Campbell Smith tulkojums.]
10. Kvaskova, Valda. Kurzemes hercogienes Dorotejas vēstules. Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija: Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1999.
11. Laroche Foucauld, M de. Esquisses et portraits. Tome 2. Paris: Léautey, 1845, p.339 – 342.
12. Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1.–8. Rīga, Zinātne, 1972.–1996.
13. Rey, A., Rey-Debove, J. (dir), Le petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, Dictionnaires Le Robert, Paris, 1991, p.399.
14. Sobkova, Helena. Sagānas Katrīna. Rīga: Zinātne, 1999.
15. Svešvārdu vārdnīca. Rīga, Jumava, 1999.
- 16.

Elektroniskie resursi

1. Aubret-Ehnert, Françoise. Le château de Sagan. Augusts, 2000. Pieejams: http://www.talleyrand.org/lieux/chateau_de_sagan.html [skatīts 2014., 28. apr.]
2. Aubret-Ehnert, Françoise. Un destin franco-allemand de Dorothee de Courlande a la duchesse de Dino SAgan (1793.-1862.). Mai, 2011. Pieejams: http://www.talleyrand.org/famille/destin_franco_allemand.html [skatīts 2014., 20. maijā]
3. Beau, André. Lignée de la duchesse de Dino au musée Talleyrand, château du Marais. Pieejams : http://www.talleyrand.org/famille/lignee_duchesse_dino.html [Skatīts 2014., 27. feb.]
4. Beck, Ulrich, Sznajder, Natan. Unpacking cosmopolitanism for the social sciences: a research agenda. The British Journal of Sociology, 2010. Pieejams: <http://onlinelibrary.wiley.com/store/10.1111/j.1468-4446.2009.01250.x/asset/j.1468-4446.2009.01250.x.pdf?v=1&t=hvc9vfe6&s=90c8b7b553f1494583371e2510d2e48f284c9bcc> [skatīts 2014, 17. maijā]
5. Collins English Dictionary – Complete & Unabridged 10th Edition., 2014. Pieejams: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/cosmopolitan?> [skatīts 2014., 15. maijā]
6. De Briey, Laurent. L'Etat-Nation à l'heure du cosmopolitisme. Performativité et patriotisme constitutionnel. Revue du Mauss permanente, 2014. Pieejams: http://www.journaldumauss.net/spip.php?page=imprimer&id_article=1057 [skatīts 2014., 13. maijā]
7. Dictionnaire de l'Académie française. Paris, 1762. Pieejama: <http://artfl.atilf.fr/dictionnaires/ACADEMIE/QUATRIEME/quatrieme.fr.html> [skatīts 2014., 14. maijā]
8. Dutertre, Gilles. La vie mouvementée de Dorothee de Courlande, duchesse de Dino, <http://gillesenlettonie.blogspot.com/2012/09/la-vie-mouvementee-de-dorothee-de.html> [skatīts 2014., 10. apr.]
9. Halpern, Catherine. Le nouveau visage du cosmopolitisme. Entretien avec Ulrich Beck. 2011., 16. aug. Pieejams: <http://blogs.histoireglobale.com/le->

- nouveau-visage-du-cosmopolitisme-entretien-avec-ulrich-beck_926 [skatīts 2014., 16. maijā]
10. Jackson II, Ronald L, Hogg, Michael A. Encyclopedia of Identity. SAGE Publications Inc., 2010. Pieejams: <http://knowledge.sagepub.com/view/identity/n53.xml?rskey=EBT5H7&row=17> [skatīts 2014., 8. maijā]
 11. Kleingeld, Pauline. Kant's Cosmopolitan Law: World Citizenship for a Global Order. Kantian Review. Vol. 2. Cambridge Journals: March 1998., pp. 72.-90. Pieejams: http://philosophy.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/1998/KantsCosmopolitanLaw/Kants_cosmopolitan_law.pdf [skatīts 2014., 27. apr.].
 12. Lancmanis, Imants. Mūžīgais un efemērais. Rundāle, 2004. Pieejams: http://www.pilis.lv/a_pnm/view_rec.php?id=37 [skatīts 2014., 22. martā]
 13. La Plant, Katie. But What Are Politics If Not Women? 2011. Pieejams: http://www.lourdes.edu/Portals/0/Files/Academics/ArtsSciences/History/Online_Narrative_History/ONHJ11summer/PDF/Congress_of_Vienna.pdf [skatīts 2014., 20. maijā]
 14. Lourme, Louis. Cosmopolitisme. Dictionnaire de théorie publique, DicoPo, 2008. Pieejams: <http://www.dicopo.fr/spip.php?article111> [skatīts 2014., 27. apr]
 15. Misoffe, Michel. Les derniers jours de la duchesse de Dino. Pieejams: <http://www.le-prince-de-talleyrand.fr/derdino.html> [skatīts 2014, 18. maijā]
 16. Palmer, Tom. G. Globalization, Cosmopolitanism, and Personal Identity. Etica & Politica / Ethics & Politics, 2003., 2, p.5. Pieejams: http://www2.units.it/etica/2003_2/palmer.pdf [skatīts 2014., 18. maijā]
 17. Webster, Noah. American dictionary of the English language. 1828. Pieejams: <http://1828.mshaffer.com/d/word/cosmopolitan> [skatīts 2014., 14. maijā]

SUMMARY

The main purpose of the dissertation “The duchess of Dino as a cosmopolitan personality in the 19th century” is to highlight the importance of princess Dorothee of Courland in the history of the 19th century Europe. The chosen theme is related to the research made in previous study years when author was concentrating on the history of the Duchy of Courland and Semigallia, which was situated in the area of the present-day Latvia.

The research question that was raised was “What aspects of the biography of the duchess of Dino can testify that she was a cosmopolitan personality of the 19th century?”

The dissertation is divided in three main parts. In the first part the author has assembled several researches on the history of cosmopolitanism in order to understand the development of this term and to advance the characteristics of a nineteenth century cosmopolite.

The second part of the dissertation aims to give a concentrated insight of the life of Dorothee, but the third part aims to make a comparison between the biography of Dorothee and the cosmopolitan characteristics that were defined in the first section to understand whether the research question can be answered positively.

In the end of this research the author was able to come to a conclusion that despite a few small incompatibilities, the duchess of Dino can be considered as a cosmopolite of her time.

ANNOTATION

Le but principal du mémoire intitulé “La duchesse de Dino comme une personnalité cosmopolite du 19e siècle” est de montrer l’aspect cosmopolitique de cette femme qui est liée avec l’histoire de la Lettonie et de valoriser son importance historique dans l’Europe du 19e siècle. Le thème choisi est lié avec le travail de recherche effectué dans les années des études précédentes quand l’auteure a étudiée l’histoire du duché de Courlande qui se trouvait sur le territoire actuel de la Lettonie.

La question de recherche avancée était “Quels aspects de la biographie de la duchesse de Dino témoignent qu’elle était une personnalité cosmopolitique du 19e siècle?”

Le travail se compose de trois parties. Dans la première partie l’auteure a recueilli des recherches différentes sur l’histoire du cosmopolitisme afin de comprendre le développement de ce terme et d’avancer des traits caractéristiques des cosmopolites du 19e siècle.

La deuxième partie a pour but de donner un bref aperçu de la vie de Dorothée, mais la troisième partie fait un rapprochement de la biographie de Dorothée et des traits de cosmopolites qui étaient définis dans la première partie du mémoire pour arriver à la réponse à la question de ce travail de recherche.

À la fin de la recherche l’auteure parvient à la conclusion que malgré quelques non-conformités, la duchesse de Dino peut être considérée comme un cosmopolite de son époque.